

Názory obyvatel Pardubického kraje na výchovu a adopci dětí homosexuálními páry

Michaela Lepková

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Michaela LEPKOVÁ**
Osobní číslo: **H10046**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Názory obyvatel Pardubického kraje na výchovu
a adopci dětí homosexuálními páry**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti adopce, výchovy a homosexuality.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BRZEK, Antonín a Jaroslava PONĎĚLÍČKOVÁ- MAŠLOVÁ. Třetí pohlaví. Praha: Scientia medica, 1992. ISBN 80-85526-03-4.

FANEL, Jiří. Gay historie. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-7272-010-4.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

MATĚJČEK, Zdeněk. Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. Praha: Portal, 1999. ISBN 80-717-8304-8.

MORUS, a Jiří STACH. Světové dějiny sexuality. Praha: Naše vojsko, 1992. ISBN 80-206-0071-X.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Jan Šmahaj

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. listopadu 2012

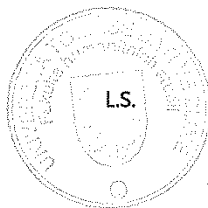
Termín odevzdání bakalářské práce:

3. května 2013

Ve Zlíně dne 12. února 2013

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně ...18.4.2013

Michela Kyscova

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídá k vyšší výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá názory na výchovu a adopci dětí homosexuálními páry. Teoretická část vymezuje základní pojmy, kde se zaměřuje na homosexualitu, bisexualitu i transsexualitu. V rámci homosexuality jsou vymezeny teorie vzniku pohlavní a genderové identity, coming out, počet homosexuálně orientovaných jedinců a registrované partnerství. Teoretická část se také zabývá historií homosexuality a výchovou a adopcí dětí homosexuálními páry, kde je dále přiblíženo lesbické rodičovství. Praktická část je věnována názorům obyvatel Pardubického kraje na výchovu a adopci dětí homosexuálními páry.

Klíčová slova: LGBTI, homosexualita, lesba, gay, výchova, adopce

ABSTRACT

This thesis deals with views on raising and adoption of children by same-sex couples. The theoretical part defines the basic terminology, focusing on homosexuality, bisexuality and transsexuality. The homosexuality section defines theories of sexual and gender identity, coming out, the number of gay individuals and registered partnership. The theoretical part also deals with the history of homosexuality and raising and adoption of children by same-sex couples, where is defined lesbian parenting. The practical part is about public opinion in the Pardubice region regarding raising and adoption of children by same-sex couples.

Keywords: LGBTI, homosexuality, lesbian, gay, raising, adoption

Mé poděkování patří především PhDr. Janu Šmahajovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky. Také bych chtěla poděkovat svojí rodině a přátelům za podporu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Michaela Lepková

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 TERMINOLOGICKÉ ZAKOTVENÍ.....	13
1.1 HOMOSEXUALITA.....	13
1.1.1 Teorie vzniku pohlavní a genderové identity.....	14
1.1.2 Coming out.....	16
1.1.3 Počet homosexuálně orientovaných jedinců	18
1.2 REGISTROVANÉ PARTNERSTVÍ	19
1.2.1 Registrované partnerství v ČR	19
1.3 BISEXUALITA	20
1.4 TRANSSEXUALITA	21
1.4.1 Proces změny pohlaví.....	23
2 HISTORIE HOMOSEXUALITY.....	25
2.1 STAROVĚK.....	25
2.1.1 Starověké Řecko.....	26
2.1.2 Starověký Řím.....	27
2.2 STŘEDOVĚK	27
2.3 NOVOVĚK	28
3 VÝCHOVA A ADOPCE DĚTÍ	31
3.1 VÝCHOVA	32
3.2 ADOPCE.....	33
3.2.1 Ústavní péče	34
3.3 VÝCHOVA A ADOPCE DĚTÍ HOMOSEXUÁLNÍMI PÁRY	36
3.3.1 Lesbické ženy a mateřství.....	39
II PRAKTICKÁ ČÁST	41
4 DESIGN VÝZKUMU.....	42
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	42
4.2 STANOVENÍ VÝZKUMNÝCH CÍLŮ	42
4.3 STANOVENÍ HYPOTÉZ	42
4.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	43
4.5 SBĚR DAT.....	44
4.5.1 Předvýzkum.....	44
4.6 ZPRACOVÁNÍ DAT.....	44
5 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	45
5.1 OBECNÉ OTÁZKY	45
5.2 OTÁZKY TÝKAJÍCÍ SE HOMOSEXUALITY	51
5.3 OTÁZKY TÝKAJÍCÍ SE RODIČOVSKÝCH ROLÍ HOMOSEXUÁLŮ.....	57
5.4 VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ	66
ZÁVĚR.....	69
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	71

SEZNAM GRAFŮ.....	73
SEZNAM TABULEK	74
SEZNAM PŘÍLOH	75

ÚVOD

Bakalářská práce je věnována názorům obyvatel Pardubického kraje na výchovu a také možnost adopce dětí homosexuálními páry. Toto téma jsme si zvolili z toho důvodu, že se v současné době setkáváme se stále více jedinci, kteří otevřeně vystoupili se svojí odlišnou sexuální orientací, než je ta většinová. A právě s coming outem homosexuálů také vyvstává otázka výchovy dětí těmito páry. Otázka výchovy a adopce je v současné době často zmiňována v médiích a stává se velmi diskutovaným tématem, které má své příznivce, ale také mnoho odpůrců.

Česká republika již od roku 2006 umožňuje homosexuálním párům uzavřít registrované partnerství. Možnost adopce dětí jim je však odepřena. Z průzkumů, které byly provedeny vyplývá, že veřejnost je k homosexuálům poměrně tolerantní, ovšem v otázce adopce jsou již více skeptičtí. Je to z toho důvodu, že zde panuje mnoho takových názorů, které říkají, že výchova dítěte homosexuálním párem ovlivňuje jeho osobnost a také především sexuální orientaci. V České republice však zatím nebyly provedeny výzkumy, které by se tomuto tématu věnovaly. Zatím u nás není vydáno ani mnoho knih, které by tuto problematiku přiblížily, a pomohly tak veřejnosti získat bližší informace týkající se tohoto aktuálního tématu. Je možné, že dostupnost literatury, která by podávala prokázaná fakta, by pomohla veřejnosti odstraňovat jejich předsudky.

V České republice existuje několik občanských sdružení, která podporují homosexuály a snaží se jim pomoci uplatňovat jejich práva. Můžeme například jmenovat STUD, což je nezávislá nezisková organizace, která působí ve prospěch gayů a lesbických žen, rozvíjí komunitní život, usiluje o plné právní i faktické zrovnoprávnění a také o překonání předsudků ve společnosti. Součástí STUDu je také Gay a lesbická liga. Tyto organizace jsou pro homosexuály velmi důležité, protože jim dávají oporu a možnost sdílet svoje problémy s lidmi, kteří jsou v podobné či stejné situaci.

V teoretické části bakalářské práce se nejprve věnujeme vymezení základních pojmů, které souvisejí s pojmem LGBTI menšiny. Konkrétně jsme se zaměřili na definici homosexuality, teorie vzniku pohlavní a genderové identity, proces coming outu, nejčastěji uváděné počty homosexuálně orientovaných jedinců, registrované partnerství a také jsme se věnovali registrovanému partnerství v České republice. V rámci vymezení LGBTI menšin jsme zmínili i bisexualitu a transsexualitu, kde je popsán proces změny pohlaví. Druhá kapitola teoretické části se zabývá historií homosexuality, která je dle našeho názoru také

důležitou součástí. Ve třetí kapitole se již zaměřujeme na výchovu a adopci dětí homosexuálními páry. Nejprve vymezujeme obecně pojmy výchova a adopce, kde v souvislosti s tím zmiňujeme také otázku ústavní výchovy, která s tímto tématem také úzce souvisí. V poslední části se zaměřujeme na výchovu a adopci dětí homosexuálními páry, kde blíže čtenáře seznamujeme s lesbickými ženami a mateřstvím, protože lesby mají dle několika autorů o rodičovství větší zájem než gayové.

Cílem bakalářské práce je zjistit názory obyvatel Pardubického kraje na výchovu a adopci dětí homosexuálními páry. Tomu se věnujeme v praktické části, kde jsou tyto názory zjišťovány pomocí dotazníkového šetření.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TERMINOLOGICKÉ ZAKOTVENÍ

V první kapitole bakalářské práce objasníme pojmy související s tématem LGBTI menšiny, který v sobě zahrnuje lesby, gaye, bisexuály, transsexuály a intersexuály. Budeme popisovat homosexualitu, ve které se zaměříme nejenom na to, co homosexualita je, ale také na teorie vzniku pohlavní a genderové identity. Zmíníme i proces coming outu, který k homosexualitě neodmyslitelně patří. Uvedeme také to, jaký je odhadovaný počet homosexuálně orientovaných jedinců. V další podkapitole zmíníme registrované partnerství, které je v současné době taktéž diskutovaným tématem. Pozornost budeme také věnovat registrovanému partnerství u nás v České republice. První kapitola se bude věnovat i bisexuálům a transsexuálům, kde popíšeme i proces změny pohlaví, jež je pro tyto jedince velmi důležitým krokem.

Jedinci s odlišnou sexuální orientací či identitou jsou lidé jako každý jiný, ale přesto se u většinové populace setkávají v mnohých případech s nepochopením, ba dokonce i s odsouzením či slovním nebo fyzickým napadením. Jsou to lidé, kteří čelí diskriminaci kvůli jejich sexuální orientaci a jsou obklopeni spoustou předsudků ze strany většinové společnosti. Proto se jim v následující kapitole budeme věnovat, abychom alespoň trochu poznali tento druh sexuální orientace.

1.1 Homosexualita

S pojmem homosexualita se můžeme setkávat již od roku 1869, kdy ho poprvé použil Benkert. Již v té době tento pojem označoval lásku muže nebo ženy k osobě stejného pohlaví. Benkert tímto myslel nejenom citový vztah, ale také schopnost sexuálně reagovat na objekt stejného pohlaví. Jedná se o celoživotní, neměnný a jedincem nezapříčiněný stav. (Brzek, Pondělíčková-Mašlová, 1992, s. 19)

Dříve byla homosexualita považována za určitou sexuální úchytku. Poté však v rámci liberálního pojetí sexuální orientace byla definitivně vyřazena ze seznamu nemocí. Až v druhé polovině 20. století se upustilo od předsudků, a homosexualita začala být zkoumána jako jedna z variant sexuálního zaměření a sexuálního chování. (Uzel, Mitröhner, 2007, s. 25)

Při bádání o příčinách homosexuality se obrátila pozornost k dědičným vlivům. Konkrétně americký badatel Kallman vyšetřoval jednovaječná dvojčata. Pokud jedno bylo homosexuálně orientované, pak i druhé a to i za předpokladu, že vyrůstali každé v jiném

prostředí. Výsledek této studie byl však přijat s nedůvěrou. Určitá genetická podmíněnost homosexuality sice nepochybně existuje, ale nikoli jednoznačně. V úvahách o vzniku homosexuality se také věnuje pozornost psychickým vlivům. Je totiž zjišťováno, že v rodinách homosexuálně orientovaných jedinců byly problémy. Často homosexuálové poměrně nepříznivě hovoří o svých otcích, kteří byli příliš tvrdí, nebo svým dětem neimponovali z jiných důvodů či úplně v rodině chyběli. (Brzek, Pondělíčková-Mašlová, 1992, s. 27-28)

„Vše nasvědčuje tomu, že souhrn dědičných (genetických) činitelů s vlivy neuroendokrinními, jež se uplatnily během nitroděložního života nebo v prvních měsících po narození, se vytvoří vrozená predispozice, která člověka činí vnímavějším k příslušným psychickým faktorům a sexuálním vlivům.“ (Brzek, Pondělíčková-Mašlová, 1992, s. 29)

Dle dosavadních poznatků je sexuální orientace vrozená, a tudíž se homosexuálnímu zaměření nelze „naučit“. Z tohoto poznatku tedy také vyplývá, že homosexualita nejde ani „vyléčit“. Jedná se jednoduše o jednu z variant lidské sexuality. Homosexuální orientace se objevuje u dospívajících jedinců s vrozenou osudovou naléhavostí. Rodina tedy za jeho sexuální orientaci nemůže. (Uzel, Mitlöhner, 2007, s. 26-27)

Pro pochopení této problematiky je však důležité rozlišovat pojmy homosexualita a homosexuální chování.

„Sexuální chování odkazuje k tomu, jestli člověk praktikuje fyzické sexuální aktivity s osobou stejného nebo opačného pohlaví. Odtud pak homosexuální nebo heterosexuální chování. Chování nemusí být nutně v souladu s identifikací. Tedy můžu jako muž mít sex s jiným mužem, a přesto se nepovažovat za gaye. Sexuální identifikace souvisí s vnitřním pocitem. Sám/sama se považují za gaye, lesbu, heterosexuála, heterosexuální ženu, bisexuála, bisexuálku, a nebo třeba za někoho úplně jiného.“ (Nedbálková, 2007, s. 3)

1.1.1 Teorie vzniku pohlavní a genderové identity

Mnoho lidí jistě napadají otázky, jak dítě pozná, že se má zařadit do skupiny lidí se stejným pohlavím, jak zjistí, které vlastnosti patří ženám, a které mužům, apod. Existuje hned několik teorií, které se těmito otázkami zabývají. Je mnoho poznatků, které jednotliví autoři nashromáždili, ovšem většinou se zaměřují pouze jen na některé vývojové aspekty. Proto se tedy často jen doplňují, než aby se vyvraceli. (Janošová, 2008, s. 110)

Nejstarší z těchto teorií je **teorie identifikační**, která je založena na myšlence identifikace dítěte s rodičem stejného pohlaví. Je spjata se Sigmundem Freudem, který byl autorem psychoanalýzy. Dle Freuda děti na svět nepřicházely vybaveny psychickými dispozicemi pro vývoj pohlavní identity. U chlapců je podle něj proces jejího přijetí vyvolán pochopením toho, že nikdy nebudou osobou, která bude v jádru podobná jejich matce. Po tomto zjištění přestává pro ně být matka identifikačním vzorem. Naopak začne k matce chovat erotický vztah. Otce se sice v tomto období obává, ale zároveň k němu chová láskyplný vztah. Po překonání tohoto intrapsychického konfliktu, kdy se chlapec vzdá partnerského nároku na matku, přijme jako svůj identifikační vzor otce. Identifikace s otcem se také projevuje převzetím jeho hodnot, jeho napodobováním a úsilím být jako on. Poté, co se chlapec ztotožní s otcem, je schopen si utvořit sexuální partnerství s člověkem, který je podobný jeho matce. Můžeme tedy říci, že dle Freudovy teorie je pohlavní identita velmi úzce spojena se vznikem sexuální orientace. Co se týče pohlavní identity u dívek, zde to Freud viděl složitěji. Podle něj dívky procházejí kastracním komplexem. To znamená, že mají jisté vnitřní trauma a cítí hněv k matce, kterou viní za to, že ztratily penis. Tím se vytvoří silné pouto k otci. Touhu po penisu brzy vystřídá touha po dítěti. Dívka si uvědomí, že to obnáší přijetí ženské role, a až poté se matka stává jejím vzorem. V centru zájmu se tato teorie udržela bezmála dvě desítky let. Poté však byla podrobena velké kritice. Bylo jí vytýkáno například to, že u mnohých dětí nebyl shledán žádný projev poukazující na to, že prožívají vnitřní konflikt. Tato teorie také říká, že k utváření pohlavní identity dochází vlivem vnějších sociálních podmínek. Kritici ovšem oponovali tím, že mnoho dětí, které vyrůstají jen s jedním rodičem, nemají nějaké výraznější problémy v osvojování jejich pohlavní identity. Kvalita rodinného prostředí má spíše vliv na to, jaké bude mít dítě v budoucnosti partnerské a rodičovské chování, než aby nám ukazovalo na jeho pohlavní identitu. Ačkoli byla tato teorie podrobena četné kritice, v dalších letech byla mnoha autory modifikována. (Janošová, 2008, s. 110-112)

Tento konflikt, kdy dítě chce zaujmout pozici rodiče stejného pohlaví a stát se partnerem své matky či otce, nazval Freud Oidipovským, respektive Elektřiným komplexem. Za normálních okolností je řešen potlačením touhy po rodiči opačného pohlaví a identifikací s rodičem téhož pohlaví. Zralost osobnosti, kterou potvrdí zvládnutí Oidipovského či Elektřina komplexu, se projeví schopností regulace vlastního chování prostřednictvím superega, na základě přijatých norem. (Vágnerová, 2005, s. 232-233)

Druhou teorií je **teorie sociálního učení**, která vychází z předpokladu, že pohlavní identita dítěte a genderová role se vytváří na základě výchovných zásahů jeho rodičů, vychovatelů. Nemusí se zde však jednat jenom o působení dospělých autorit, ale také reakce ostatních dětí, které velmi brzy reagují na neobvyklé projevy druhých. Vliv na vytvoření pohlavní identity a genderové role má také kultura, konkrétně mužské a ženské role, které prezentují knihy, filmy, apod. Na rozdíl od identifikační teorie v této teorii není dítě považováno za iniciátora, ale pouze jen za příjemce určitých signálů v rámci vývoje své vlastní genderové identity. (Janošová, 2008, s. 114-116)

Třetí teorií je **kognitivně vývojová teorie**. Ta říká, že vývoj genderové identity prochází souběžně stejnými stádii jako vývoj kognitivní a vývoj morálního myšlení. Autorem této koncepce je Lawrence Kohlberg. Podle ní si dítě nejprve uvědomí, že existují dvě rodové skupiny. Poté si děti začnou uvědomovat, že pohlavní příslušnost nelze změnit. Vědí, že se jednou stanou dospělými muži a ženami, ale stále si ještě nejsou jistí tím, že se jedná o opravdu neměnný vývojový proces. Posléze si uvědomí i tuto neměnnost. (Janošová, 2008, s. 116-117)

Poslední teorií je **teorie genderového schématu**. Ta říká, že děti si třídí získané informace, které se týkají ženského a mužského světa. Existují dvě schémata, ve kterých probíhá utřídování informací. Nejprve dítě získává obecné informace, které potřebuje k tomu, aby si zařadilo základní typy mužského nebo ženského chování, jejich vlastnosti a role. Poté dítě získává podrobnější informace, které se týkají jeho pohlaví. Tím jsou více motivovány k činnostem, které souvisí s jejich rodem. (Janošová, 2008, s. 117-118)

1.1.2 Coming out

Pojmem coming out se míní proces, kdy si jedinec uvědomí své homosexuální zaměření, připustí si ho, a bude se snažit s ním naučit žít. Souvisí to i s naleznutím partnera/partnerky, ale hlavně také s vlastní spokojeností a klidem. Pro homosexuálně orientované jedince je ale nesmírně těžké přiznat svoji sexuální orientaci. Často mají strach, jak tuto zprávu jejich okolí přijme, a proto i oni sami se mohou snažit vnitřně svoji homosexualitu potlačit, což je ale velice složité a málokdy se to podaří. (Procházka, 2002, s. 5)

Coming out má vlastně dvě části. První je přiznání sám sobě, že je jedinec orientován jinak než heterosexuálně. Druhou částí je přiznání svoji sexuální orientace svému okolí, ať již blízkému nebo širšímu. Coming out je velmi individuální záležitost, proto bohužel pro homosexuálně orientované jedince není žádný návod na to, jak to provést. Hodně zále-

ží na tom, jaká je situace v rodině jedince, jaké má kamarády, jaké je prostředí školy/práce, atd. Procházení coming outem je však mnohem snazší, když jedinec bude vyrovnaný a spokojený sám se sebou. Nejprve se může svěřit odborníkovi nebo svému blízkému kamarádovi. Zde ovšem vyvstane problém s tím, pokud se svěříme kamarádovi stejného pohlaví, který nám není natolik blízký nebo mu chybí dostatečná tolerance. Ten si totiž může tuto informaci vyložit jako nabídku na vztah. Tímto se poté mohou přátelské vztahy hodně narušit. Homosexuálně orientovaní jedinci musí počítat s tím, že i když se svěří dobrému příteli, i on bude zpočátku šokovaný a bude potřebovat nějaký čas, aby tuto informaci vstřebal. Určitě je také vhodné si promyslet, co všechno svému okolí prozradit. Není správné vše dlouho zatajovat, ale také není povinnost při přiznání ke své homosexuální orientaci říci vše naráz. Zde opět záleží na jedinci a hlavně na povaze jeho okolí. Asi nejtěžší je přiznat svoji sexuální orientaci svým rodičům. Ti mohou reagovat různými způsoby. (Nedbálková, 2007, s. 16-19)

„U rodičů se můžeme setkat s mlčením. Žádný velký povyk, ale taky žádné otázky a hlubší zájem o věc. Vzali to na vědomí, ale dále už o tom nechtějí slyšet.“ (Nedbálková, 2007, s. 20)

Reakce rodičů však může být i velmi negativní. Je to často spojeno s celospolečenskými předsudky, které například říkají, že homosexuálové tráví veškerý svůj volný čas v barech, jsou velmi promiskuitní, předčasně umírají na AIDS, apod. Pod vlivem těchto předsudků je velmi těžké vyrovnat se s informací, že vaše dítě je homosexuálně orientované. Většinou se s tím však časem vyrovnají, a homosexuální orientaci svého dítěte přijmou. Jen zřídka se stává, že se s tím nesrovnají vůbec. V těchto případech je velmi důležité mít kolem sebe lidi, kteří je budou podporovat. Také může být homosexuálně orientovaným jedincům nápomocný odborník (psycholog nebo sexuolog), či odborná literatura, která jim může pomoci k tomu, jak rodičům svoji situaci vysvětlit a více přiblížit. V současné době také existuje možnost zavolat na některou z telefonních help-linek, které taktéž poskytují odborné poradenství. (Nedbálková, 2007, s. 21-22)

Tito jedinci si často ve svém zoufalství neváhají sáhnout na vlastní život. V případě, že se jim pokus o sebevraždu nezdaří, poté všem tvrdí, že se chtěli zabít z nešťastné lásky k osobě opačného pohlaví, a tím svoji homosexualitu dále popírají. Někteří jedinci si dlouho nejsou schopni připustit svoji sexuální orientaci. Často se pak stává, že založí rodinu s jedincem opačného pohlaví, a až po nějaké době, kdy zažijí nějakou homosexuální zkušenost, si přiznají, že teprve takhle jsou opravdu šťastní. Platí, že sebe-

znání je složitější pro homosexuální ženy než muže. (Brzek, Pondělíčková-Mašlová, 1992, s. 42-43)

„Pocitová chudost pohlavních styků nebo dokonce odpor k souloži mohou být po léta nebo i po celý život považovány za sexuální dysfunkci (poruchu sexuální funkce), a to nejen pacientkou, ale i lékařem.“ (Brzek, Pondělíčková-Mašlová, 1992, s. 43)

1.1.3 Počet homosexuálně orientovaných jedinců

Počty homosexuálně orientovaných jedinců se také různí. Při odhadech jsme totiž odkázáni na studie, které byly prováděny na nereprezentativních souborech. Pohybujeme se tedy mezi 2 až 10 %, nejčastěji se setkáváme s číslem 4 %. Americký sexuolog Kinsey provedl výzkum, ve kterém zkoumal muže, kteří se ve svém životě alespoň po určitý čas chovali výlučně homosexuálně. Dostal se až na 37 %. Těch, kteří se takto chovali po celý život, našel už jen pouhá 4 %. Ve svých průzkumech se zaměřoval pouze na sexuální chování, nikoliv orientaci. Odpůrci této studie ji podrobili přísné kritice a dospěli k názoru, že ve společnosti se nachází pouze 2 % výlučně homosexuálně se chovajících mužů. Další výzkum byl prováděný Brzkem a Pondělíčkovou-Mašlovou, kteří se s homosexuálními muži setkávají ve své sexuologické ordinaci. 60 % mužů se i při své nesporné homosexuální orientaci chovalo bisexuálně. Tedy pouhých 40 % se chovalo výlučně homosexuálně. Co se týče počtu žen, které jsou výlučně homosexuálně orientovány, zde jsou údaje méně spolehlivé a studie ne tak časté. Již zmiňovaný Kinsey uvádí, že je pouhé 1 % žen, které se chovají výlučně homosexuálně. Zjišťování počtu těchto žen je komplikováno pasivitou ženské heterosexuální role, kdy je často usuzováno na různé sexuální poruchy a homosexualita se tímto skrývá. Dalším důvodem je, že tyto ženy často nevyhledávají se svými problémy sexuologa. I přes problémy v odhadu přesného počtu homosexuálně orientovaných žen se předpokládá, že těchto žen bude méně než homosexuálně orientovaných mužů. (Brzek, Pondělíčková-Mašlová, 1992, s. 24-25)

„Například podle českých výzkumů sexuálního chování obyvatelstva z let 1993 a 1998 se za homosexuály považuje či si svou orientací není jisto 2 % mužů a žen a o jedno procento více má jednu či opakovanou homosexuální zkušenost.“ (Uzel, Mitlöhner, 2007, s. 25)

1.2 Registrované partnerství

„Registrované partnerství je právním vztahem dvou žen nebo dvou mužů. Zákon sám je charakterizuje jako „trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným zákonem“.“ (Štěpánková, Čížinský, 2006, s. 5)

Registrované partnerství je z hlediska práv a povinností, které k sobě partneři chovají takovou střední cestou mezi nesezdaným soužitím a manželstvím. Při přijímání registrovaného partnerství se manželství bralo jako určité měřítko, od kterého se dále posuzovalo, na kolik se mu bude registrované partnerství podobat, a na kolik se bude lišit. (Štěpánková, Čížinský, 2006, s. 5)

V mnoha zemích není registrované partnerství stále povoleno. Ba dokonce v některých z nich je homosexuální styk i trestný. U většiny států se právní soužití činí jinou právní formou než je manželství. Tou formou je právě registrované partnerství. Ovšem právní důsledky, tedy soubor práv a povinností mezi partnery, se v rámci registrovaného partnerství v jednotlivých zemích značně liší. V některých zemích se tyto práva a povinnosti velmi blíží těm, které mezi sebou mají manželé, v jiných jsou však poměrně dost omezeny. Jsou ale i země, ve kterých homosexuální páry uzavírají manželství, a tudíž mají vůči sobě stejná práva a povinnosti jako v případech manželství heterosexuálních partnerů. Manželství u homosexuálních jedinců je povoleno například v Nizozemí a Španělsku. (Štěpánková, Čížinský, 2006, s. 41)

1.2.1 Registrované partnerství v ČR

Registrované partnerství je v České republice poměrně novinkou. I když již od 1. 7. 2006 do něj mohou homosexuálně orientovaní jedinci vstoupit, pořád spousta lidí neví, jaké jsou podmínky jeho uzavření, nebo jak tento svazek zaniká. Veřejnost si také není jistá právy a povinnostmi, které vůči sobě partneři v rámci registrovaného partnerství mají.

Registrované partnerství v České republice je ustanoveno v zákoně č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství. Zde je tento svazek definován jako trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví vzniklé způsobem stanoveným tímto zákonem. Toto partnerství vzniká projevem vůle dvou osob stejného pohlaví, které se uskuteční formou souhlasného svobodného a úplného prohlášení partnerů, že spolu vstupují do partnerství. Prohlášení se činí před příslušným matričním úřadem. Dříve, než se dané prohlášení učiní, osoby vstupující do partnerství uvedou, že jim nejsou známy okolnosti, které by vylučovaly vstup do

partnerství. Poté se sepíše protokol, který podepíší osoby vstupující do partnerství a matrikář, a příslušný matriční úřad zapíše partnerství do knihy registrovaného partnerství. Stejně jako u heterosexuálních párů, i u těch homosexuálních platí, že do partnerství nemohou vstoupit osoby navzájem příbuzné v linii přímé, a také sourozenci. Do partnerství samozřejmě nemohou vstoupit ani jedinci, kteří nedosáhli 18 let, nemají způsobilost k právním úkonům, nebo již dříve uzavřeli manželství nebo vstoupili do partnerství, které stále trvá. Co se týče neplatnosti partnerství, je neplatné v té chvíli, pokud prohlášení trpělo podstatnou vadou, která spočívá hlavně v nedostatku svobodného a úplného projevu vůle. Také je partnerství neplatné v těch případech, pokud bylo uzavřeno na základě nepravdivých údajů, které některá z osob vstupujících do partnerství úmyslně uvedla v dokladech, které byly požadované k prohlášení. V zákoně o registrovaném partnerství je také uvedeno, jaká práva a povinnosti jsou mezi partnery. Stojí zde, že partneři mají v partnerství stejné povinnosti a stejná práva. Partneři rozhodují společně, zastupují se v běžných záležitostech, zejména v přijímání běžných plnění druhého partnera. Také zde, stejně tak jako u heterosexuálních manželů, platí vyživovací povinnost mezi partnery. Registrované partnerství zaniká buď smrtí jednoho z partnerů nebo prohlášením jednoho partnera za mrtvého, nebo také zrušením partnerství rozhodnutím soudu. (Česko, 2006, s. 162-164)

Jedinci často nemusí být ve své sexuální orientaci plně vyhranění. Většina lidí se řadí buď mezi heterosexuály, nebo homosexuály, ale je zde také skupina lidí, kteří chovají přibližně stejnou náklonnost k oběma pohlavím. Tito lidé jsou označováni jako bisexuálové a bude jim věnována následující část práce.

1.3 Bisexualita

Tento pojem byl poprvé užít Darwinem jako označení jedinců z rostlinné a živočišné říše, kteří mají zároveň obě pohlaví. Později se začal užívat pro označení lidí, které stejně sexuálně přitahují muži i ženy, a kteří jsou schopni s osobami stejného i opačného pohlaví sexuálně žít. Tento význam přetrval dodnes. O bisexualitě se zmiňuje několik osobností – Sigmund Freud, Magnus Hirschfeld, John Money, a další. Každý z nich se dívá na bisexualitu trochu jinak. Money závěry svého bádání opíral o dlouholeté výzkumy, experimenty na zvířatech, a klinické pozorování lidí. Podle něj se již během nitroděložního vývoje rozhoduje, zda jedinec bude inklinovat pouze k jednomu pohlaví, nebo k oběma. V raném dětství je dítě dále ovlivňováno rodiči, společenským klimatem, sexuálními hra-

mi, okolím a dalšími činiteli. Hirschfeld, který byl specialistou na sexuální poruchy, a sám byl homosexuálně orientovaný, uskutečnil průzkum. Probíhal tak, že předložil dotazník u homosexuálů a vysokoškolských studentů technického směru. Výsledkem bylo, že 4 % mužů se chovají výhradně bisexuálně. Dle Freuda má každý vrozené mužské i ženské vlohy, což se po přijetí daného sexuálního chování v souladu s fyziologickým pohlavím projevuje nějakým vnitřním konfliktem. Sexualita druhého pohlaví je potlačena do nevědomí, ovšem ne zcela. Ať se přikloníme k jakémukoli autorovi, jisté ovšem je, že určité předpoklady k tomu být bisexuál má většina lidí. Lidský zárodek má totiž nejprve základy obou pohlaví, a až později získá jedno pohlaví převahu, a základy toho druhého jsou potlačeny. Pokud se u jedince vyskytují homosexuální tendence, většinou jsou v dětství výchovou potlačovány. Později se však může stát, že například pod vlivem alkoholu jedinec ztratí zábrany a jeho orientace se projeví. U bisexuálů je prokázáno, že nejsou schopni navázat hlubší a pevný vztah. Své protějšky si nevybírají podle pohlaví, ale klíčovou roli ve výběru hraje atraktivnost vzhledu, způsob chování a vyjadřování osobní kultury. Bisexuálové sice mohou uzavřít manželství, ale nevydrží být dlouho věrní, a proto své protějšky často podvádějí – a to s muži i s ženami. (Brzek, Pondělíčková-Mašlová, 1992, s. 14-17)

„Bisexuál, který žije v manželství a je doma přijímán s důvěrou, však nemá právo připustit rizikové sexuální kontakty. Pro něj ideální řešení – trvalé partnerství s manželkou i přítelem – bývá nesnadné.“ (Brzek, Pondělíčková-Mašlová, 1992, s. 17)

1.4 Transsexualita

„Transsexualita je lékařská diagnóza ukazující na rozpor mezi tělem a vnitřním pocitem člověka. Transsexuální je člověk, který se narodil jako muž, má mužské tělo, ale cítí se být ženou a přeje si jí stát nebo naopak žena, která se cítí být mužem.“ (Nedbálková, 2007, s. 4)

Mayer (1974) zmiňuje čtyři základní charakteristiky, které musí pacient vykazovat, abychom mohli hovořit o transsexualitě. Je tím pocit nevhodnosti nebo nepřiměřenosti anatomicky dané pohlavní role; víra, že změna role povede ke zlepšení; výběr sexuálních partnerů téhož anatomického pohlaví a chápání sama sebe jako heterosexuála; touha po chirurgické změně pohlaví. (Fifková et al., 2008, s. 16)

Autoři se v příčinách vzniku transsexuality různí. Rozlišujeme zde psychologické a biologické teorie vzniku. Dle **psychologických teorií** je pohlavní identita transsexuálních i netranssexuálních lidí stanovena stejným způsobem, konkrétně pomocí vnějších vlivů, které na jedince působí během prvních let života. Money a spol. (1955) použili termín imprinting, což znamená jakési vtištění, jednorázové naučení během vývojově kritických fází života, které jsou mezi 1,5 a 4,5 rokem života. Další pojetí podal Stoller (1971), který transsexualitu nachází v případech, kdy se na výchově chlapců podílela pouze matka, a otec nebyl při výchově přítomen. Matka zde syna podporovala v ženském chování a on si poté vytvořil vnitřní ženskou identitu. Naopak příčiny transsexuality u žen Stoller shledává v případech, kdy se dítě rodičům po narození nezdá dostatečně hezké či femininní, a z toho důvodu je k dceři matka emočně chladná. Dívka poté přejímá otcovu ochrannou roli a vytváří si mužské vzorce chování. Buhrich a McConaghy se v roce 1978 pokusili ověřit tuto hypotézu, která říká, že rodinné prostředí má vliv na sexuální orientaci, chování a identitu. Výsledek však toto neprokázal. Ačkoli přibývá poznatků, které teorii o ovlivňování sexuální identity rodinou vyvracejí, prozatím se tato teorie udržela. Na význam učení při tvoření pohlavní identity upozorňují i autoři, kteří se pokoušejí o komplexnější přístup. (Fifková et al., 2008, 25-26)

„Podle Bancrofta (1989) jsou sice základem sexuální identifikace vrozené determinanty, nicméně roli zde hraje i koncepce sebeobrazu jako chlapce či dívky (muže či ženy), která se vytváří v procesu učení, a to jak učení sociálního, tak i specificky lidského učení kognitivního.“ (Fifková et al., 2008, s. 26)

Někteří odborníci uznávající názor, že sexuální identitu jedince ovlivňuje rodina a okolní prostředí, přeci jen postupem času začali připouštět možnost, že by mohly mít určitý vliv i biologické faktory. **Biologické teorie** předpokládají určení sexuální identity již v prenatálním věku jedince. Nejprve byly prováděny pokusy se zvířaty. Byl proveden experiment u samic morčat, kterým byl ještě před narozením podáván testosteron. Tyto samičky poté vykazovaly tři základní znaky – maskulinizaci zevního genitálu, neschopnost samičího sexuálního chování a na podání androgenů v dospělosti reagovaly typicky samčím chováním. Experimenty byly dále prováděny i na jiných zvířatech, ale i přesto u některých odborníků nadále panovala nedůvěra v tyto biologické teorie. Testování proběhlo samozřejmě i u lidí. Dörner a spol. (1991) a Gooren (1990) tvrdili, že transsexualita je ovlivněna hormonálně. (Fifková et al., 2008, s. 26-27)

Dle dostupných výzkumů a studií bylo prokázáno, že biologické faktory mají rozhodující vliv na vznik transsexuality, a to hlavně kvůli vlivu sexuálních steroidů v kritických fázích fetálního vývoje na centra v mezimozku. Naopak vliv psychologických faktorů nebyl nijak prokázán. (Fifková et al., 2008, s. 29)

Co se týče počtu transsexuálně orientovaných jedinců, je to poměrně složité určit. V oblasti střední Evropy, tedy i u nás v České republice, převládají lidé s transsexualitou FtM (female to male). Je to dokonce v poměru 5:1. Tyto rozdíly mohou spočívat ve vlivu odlišných společenských poměrů, obtížnějšímu společenskému prosazování jedinců MtF v tehdejších podmínkách socialistických států. Důležitou roli však také hrají rozdíly v diagnostických kritériích. Z výsledků výzkumů dvou pražských sexuologických pracovišť vyplývá, že mezi roky 1942 a 2006 bylo registrováno 761 jedinců, u kterých byla diagnostikována porucha pohlavní identity. Z toho 269 MtF a 492 FtM. Přeměna pohlaví proběhla u 44 % z nich. (Fifková et al., 2008, s. 19-20)

Lidé s transsexuální identitou touží po změně pohlaví. To však není jednoduchá záležitost a předchází tomu spousta vyšetření, nejenom fyzických, ale jedinci také podstupují různé psychotesty, které zjistí, zda je jedinec opravdu transsexuál, a změna pohlaví může nastat.

1.4.1 Proces změny pohlaví

Proces změny pohlaví je pro jedince procesem velmi náročným a musí probíhat dle určitých pravidel.

„V současné době je již dle našeho názoru možné používat méně striktně vymezené postupy s maximálním zřetelem na individuální situaci klienta. Dle modelu, který se nám osvědčil, lze proces přeměny pohlaví rozdělit do následujících fází: a) diagnostika, b) rozhodovací proces, c) RTL, RLE (Real Life Test, Real Life Experience), d) hormonální terapie, e) operativní zákroky, f) pooperační období.“ (Fifková, 2008, s. 77)

První fáze, tedy **diagnostika** je velmi individuální záležitostí. Někteří jedinci již na prvních sezeních odborníky přesvědčí o své opačné sexuální identitě. Jiní potřebují k tomu, aby se našli, celé roky. K diagnostice jsou používány psychologická vyšetření, interní a endokrinologická zařízení, genetická vyšetření, apod. Druhou fází je **fáze rozhodovací**. Následuje po nezvratném potvrzení diagnózy. V této fázi terapeut podává klientovi informace o možnostech terapie, výhodách jednotlivých postupů, i o rizicích s nimi spojených.

Třetí fáze, **Real Life Test, Real Life Experience**, je fází, kdy se klient sám testuje, zda má schopnost žít v roli harmonizující s jeho psychickou identitou. Součástí této fáze je také změna jména a příjmení na neutrální. Čtvrtá fáze je **hormonální terapie**. K této fázi je ideální přikročit v případě, že klient už několik měsíců žil v dané roli. V případě FtM to není tak složité, ovšem situace MtF bývá složitější. Tito jedinci totiž musí nejprve začít užívat hormony a absolvovat opakované epilační a depilační procedury. Někteří odborníci doporučují v této fázi přeměny pohlaví se nijak více neodlišovat - oblékat si spíše unisexové oblečení a v komunikaci využívat neutrální formulace. Jiní odborníci s tímto přístupem nesouhlasí a naopak chtějí, aby se jedinec projevil, a jeho okolí se mohlo na tuto novou skutečnost adaptovat. V této fázi jsou klienti také obeznámeni s nejrůznějšími lékařskými i nemedicínskými službami, jako jsou například služby korigující či odstraňující některé nežádoucí znaky nebo služby požadované znaky zvyrazňující. Klienti také využívají nabídky zákroků v rámci plastické chirurgie (zejména MtF) nebo navštěvují specialisty na foniatickou péči (také především MtF). Dle odborníků by měla hormonální terapie trvat alespoň jeden rok před operativní změnou pohlaví. Dále nastává fáze **operativního výkonu**. Klient si ho plánuje individuálně, dle svých potřeb a možností. Poslední fází je **pooperační období**. Nyní probíhá úřední změna. Jedinec dostane nové jméno a příjmení, rodný list a rodné číslo, mění se všechny potřebné doklady a dokumenty. Platí to například i u maturitního vysvědčení, výučního listu, vysokoškolského diplomu, apod. Jedinec již vystupuje ve své nové identitě, a muži se mohou ženit, ženy vdávat a mohou využívat servisů pro páry, které nemohou mít děti. V pooperačním období jedinec dochází na pravidelné kontroly, užívá předepsanou farmakoterapii a absolvuje doporučené laboratorní kontroly a vyšetření. (Fifková, 2008, s. 77-81)

2 HISTORIE HOMOSEXUALITY

Druhá kapitola bude věnována historii homosexuality. Objasníme, jak to s přijímáním homosexuálně orientovaných jedinců vypadalo hned v několika důležitých obdobích. Nejprve se zaměříme na starověk, který rozdělíme na starověké Řecko a starověký Řím. Dále budeme moci porovnat, jaké změny v přijímání sexuálních menšin se udály v období středověku a poté v novověku.

Co se týče nejstarších dob naší historie, bohužel nemáme podrobnější informace o homosexuální orientaci jedinců. V období pravěku byla ve středu zájmu žena. V archeologických nálezech můžeme vidět, že ženám byla věnována velká pozornost. Byly znázorňovány na různých malbách na stěnách, ale také na soškách, kde byly zdůrazněny jejich ženské křivky. O tom, jak v této době partnerské svazky fungovaly, můžeme jen spekulovat. (Morus, 1990, s. 8)

Je samozřejmé, že postoje k homosexualitě se v různých obdobích historie a jednotlivých kulturách mnohdy značně liší. Například ve Starém zákoně byl pohlavní styk mezi dvěma muži tvrdě potrestán ukamenováním. Tento postoj k homosexualitě přetrvává u křesťanů v mnohých případech dodnes. Zato v Antice se k homosexuálně orientovaným jedincům přistupovalo značně tolerantněji. V následujících historických obdobích se přístupy k homosexualitě opět různě střídaly. (Uzel, Mitlöchner, 2007, s. 25)

„Z historického hlediska prošlo hodnocení homosexuality mnoha změnami. Nejdříve byla považována za amorální zvrácenost, poté za sexuální úchytku, a dnes se objevuje snaha považovat ji za rovnocennou pohlavní orientaci, což nachází v některých zemích svůj výraz i v možnosti uzavírat tzv. registrované partnerství, ve kterých jsou partneři stejného pohlaví nadáni právy obdobnými právům sezdaných osob v heterosexuálním manželském svazku.“ (Jandourek, 2001, s. 98)

2.1 Starověk

Oproti pravěku, ve starověku již nacházíme větší znaky homosexuality. V následující části se budeme věnovat dvěma oblastem – Řecku a Římu, a uvidíme, jak se přístup k homosexuálům v jednotlivých zemích lišil. Je zajímavé, že pochyby o tom, zda se nejedná o homosexualitu, byly i u Gilgameše a Enkidua, kteří spolu trávili hodně času a byli na sebe i vázáni. Sice byli označováni jako velcí přátelé, ale někteří autoři uvádějí, že mezi nimi

byla i láska. Ovšem jako první muž, který se dvořil muži, je v historické homosexuální komunitě označován Thamyris. (Fanel, 2000, s. 29-38)

2.1.1 Starověké Řecko

Ve starověkém Řecku byl sexuální život Řeků poměrně pestrý. Od 6. století př. n. l. přibývalo jedinců, kteří projevovali náklonnost k osobě stejného pohlaví. Nebylo výjimkou, že ve věku, kdy by mladí muži měli navazovat vztahy se svými vrstevníky opačného pohlaví, navazovali vztahy s mnohem staršími osobami stejného pohlaví. Zejména v Aténách docházelo k mužské prostituci. Milostný poměr s eféby, což byli mladí muži, zde byl zcela běžný. Muži z vyšších vrstev si vydržovali mladíky, které odměňovali nejenom penězi, ale také různými cennými dary, jako byly například drahé oděvy nebo výzbroj. Co se týče homosexuality u žen, zde se o ní více zmiňujeme také od 6. století př. n. l. Významným jménem s tím spojeným je básnířka Sappó, která vedla na ostrově Lesbos estétskou školu pro mladé dívky. Ani zde nebylo možno oddělit od sebe obdiv ke krásnu od sexu, proto v sobě mnohé z dívek našly zalíbení. Ovšem Řekové měli pro tyto ženy hanlivé označení „tribady“ pocházející od slovesa „tribein“, což v překladu znamená třítí se. Od té doby, co básnířka Sappó svůj život ukončila kvůli nešťastné lásce skokem do moře, nevyskytovaly se v Řecku další zmínky o lásce mezi dvěma ženami. Tato láska nebyla ve starověkém Řecku zdaleka tak podporovaná jako láska mezi dvěma muži. (Morus, 1990, s. 42-45)

Někteří autoři prohlašují, že v Řecku se homosexualita rozšířila až s růstem městských států. Do té doby měla existovat pouze jenom u chrámových kněží. Jako homosexuálně orientovaní se poté ukázali i někteří vysoce postavení lidé nebo bohové. Například i vládce Olympu Zeus. Ten si vybral velmi pohledného mladíka jménem Ganymédés, který se o něj staral. Mýtus o Ganymédovi si zde získal velkou oblibu jako „náboženské ospravedlnění vášnivé lásky dospělého muže k chlapci“. (Fanel, 2000, s. 39-47)

„Již mnoha pověstmi opředený král Minos, pokládáný za tvůrce zákonů na ostrově Kréta (odkud se v mnohém odvozují počátky celé řecké kultury), zavedl a uzákonil lásku k chlapcům, aby předešel přelidnění, při němž by země obyvatelstvo už neuživila.“ (Fanel, 2000, s. 49)

2.1.2 Starověký Řím

S homosexualitou ve starověkém Římě to bylo daleko složitější než v Řecku. O sexuální mezistupně se zde nejevilo moc zájmu. Hermafroditi jim připadali směšní a děsili se všeho, co nebylo sexuálně normální. Homosexualita platila za „řecký mrav“. Projevy homosexuality byly sice beztrestné, ovšem tento druh sexuální orientace byl pro Římany nevhodný. Existovaly pro ně pouze dvě pohlaví – muž a žena. V pozdějším období však byli homosexuálně orientováni mnozí císaři. S takto zvrácenými muži se Římané vypořádali po svém, povětšinou to skončilo jejich smrtí. Pouze jednoho homosexuálního císaře Římané trpěli. Byl to Hadrián. Důvod byl ten, že po dlouhých letech války přinesl do Říma mír a navíc trávil většinu času v Řecku. (Morus, 1990, s. 46-58)

Hadrián, ač byl také homosexuál, se snažil o omezení mužské prodejné lásky a to tím, že zakázal prodej otroků řemeslným otrokářům. Ovšem úspěchy nebyly velké. Hned následující císař byl naopak zastáncem prodeje chlapců. V této době byly zřizovány domy, kde působili prostitutky i prostitutky. (Fanel, 2000, s. 87)

Za homosexuálně orientovaného můžeme označit také Caesara. Jako i ostatní vysoce postavení lidé této doby se za svoji sexuální orientaci styděl a snažil se jí co nejvíce skrývat. Za služby otroků jim vyplácel vysoké částky a byl tím natolik zahanben, že zakázal, aby se tyto výdaje zapisovaly do účetních knih. Dále zde také pozorujeme rozdíl v tom, že u Řeků si muži mladé chlapce najímali k tomu, aby je hýčkali, vychovávali, ale také si s nimi vytvořili silnější vztah. Kdežto u Římanů se v těchto vztazích spíše setkáváme s požitkářstvím, které bylo často i velmi surové. (Fanel, 2000, s. 79-82)

„Všichni ti mocnáři ovšem měli vesměs i manželky a konkubíny, takže římský svět byl především bisexuální, s velice silnou homosexuální životní orientací, již nelze nazvat pouhým nahodilým, náhražkovým či mimořádným, tedy nepodstatným homosexuálním chováním. (Fanel, 2000, s. 87)

2.2 Středověk

Pokud jde o raný středověk, toto období nebylo homosexuálně orientovaným jedincům příliš nakloněno. Je však zajímavé, že mnozí mniši této doby považovali homosexualitu za něco přirozeného, co jim vadí jen z důvodu, že je to součástí dvou oblíbených společenských jevů – hédonismu a prostituce. Homosexualitu tedy brali stejně jako heterosexualitu a bojovali proti nim stejně. Proti homosexualitě však začali bojovat někteří císaři. Na-

příklad Justinián ve svém zákoníku zařadil homosexuální styk na stejnou úroveň jako cizoložství. Za tyto přečiny v té době mohl hrozit až trest smrti. Ani v tomto případě však není prokázáno, že by církev tuto honbu na homosexuály podporovala. (Fanel, 2000, s. 97-101)

I když homosexualitě ve středověku zpočátku nebylo přáno, neznamená to, že by se zde tito jedinci vůbec nevyskytovali. Naopak. Postupem času se začaly velmi rychle zřizovat domy, kde působili homosexuální prostitutí. Tyto domy se tak rozšířily a byly oblíbenými, že začaly ohrožovat i klasické heterosexuální nevěstince. Sice se spíše hovořilo o homosexuálně orientovaných mužích, ale výjimkou samozřejmě nebyly ani ženy. Opět se zde setkáváme s kuplířkami, které dohazovaly lesbické ženy jiným ženám pro pobavení. (Fanel, 2000, s. 103-107)

Ve 14. století však nastala pro homosexuály opět nepříznivá doba. Dostávali se do sporu s veřejným míněním. Panovník začal likvidovat všechny, u kterých se objevily známky homosexuality, a veřejnost stála na jeho straně. Tomuto boji proti homosexuálům předcházelo například i zjištění, že i duchovní mají mezi sebou homosexuální vztahy. Rozšířená byla již zmíněná mužská prostituce, která zaplavila ulice měst. (Fanel, 2000, s. 128-129)

„Řeknete-li, že to svědčí o snaze úředníků a vladařů ochránit veřejný pořádek, lze obratem namítnout, že navzdory zákazům byly v dějinách vždy - a tím spíše v renesanci - homosexuální styky velmi hojně pěstovány a žádný rozklad společnosti kvůli tomu nenastal.“ (Fanel, 2000, s. 138)

2.3 Novověk

„Novověký gay třímal vladařské žezlo i generálskou hůl, stejně jako míval v ruce pero, štětec či sochařské dláto.“ (Fanel, 2000, s. 185)

V novověku bylo zastoupení homosexuálně orientovaných lidí poměrně hojné. Jelikož se v této době pohlíželo na nelegitimní milostný život mezi muži a ženami přísněji, začal se rozšiřovat právě homosexuální styk. Byl uskutečňován převážně mezi ženami. Běžně používaný výraz „*donna con donna*“ naznačoval, že lesbická láska kvetla hlavně v Itálii. Ovšem oddávaly se jí také ženy ze Španělska či dokonce Francie, kde v minulých obdobích byla homosexualita velmi vzácná. Dle opata Brantôma homosexualitu do Francie zavedla jakási „vynikající dáma“ z Itálie. Údajně se mělo jednat o Kateřinu de Medici. I mezi dalšími panovníky byli homosexuálové. Například u Jindřicha III., který byl v mládí suk-

ničkářem, se ve svých 23 letech udal naprostý obrat a začal se zajímat pouze o mladé muže. (Morus, 1990, s. 131-132)

Láska mezi muži byla zakázána. I přesto došlo na versailleském dvoře za vlády Ludvíka XIV. k poměrně velkému homosexuálnímu skandálu. Byl totiž založen řád, jehož členové museli slíbit, že se zřeknou jakéhokoli styku se ženami. Na důkaz toho nosili pod pláští zlatý kříž, na kterém muž šlapal po ženě. V tomto spolku, jehož členům se říkalo sodomité, působilo několik v té době vlivných mužů. Když byl spolek odhalen, Ludvík XIV. rázně zakročil, ale ani tímto homosexualitu ze světa nesprovoval. (Morus, 1990, s. 153-154)

„Lidé homosexuálního založení existovali bezesporu i v epoše, již dominovala žena, ale museli se se svými přáteli stáhnout diskrétně do pozadí.“ (Morus, 1990, s. 154)

Homosexualita se týkala také církevních hodnostářů, dokonce i papežů. V historii je jich hned několik. Samozřejmě všichni se svoji sexuální orientací snažili co nejvíce skrývat, ale některým se to nepodařilo, jak by si přáli. Jejich orientace se projevovala i tím, že mnoho kardinálů volili jen kvůli tomu, že to byli mladí a pohlední muži. O mnohých z papežů se dokonce tvrdí, že prováděli různé experimenty a orgie. Někteří z nich pořádali okázalé zábavy a slavnosti, při kterých docházelo k setkávání s mladíky. V tomto směru byl nejotevřenějším papežem Lev X. (Fanel, 2000, s. 160-162)

Ke své homosexuální orientaci se nesměli hlásit ani králové. Homosexualita totiž byla považována za něco nepřirozeného, to znamená negalantního. A pro zvrácenosti neměla tato doba žádné pochopení. Jen v Anglii byla společnost více benevolentní. V 18. století zde byla homosexualita považována za „fashionable“. (Morus, 1990, s. 154)

V Anglii se v této době značně pěstovala homosexuální prostituce. Můžeme zde jmenovat tři druhy. Prvním byly speciální veřejné domy, které vypadaly jako putyky pro příslušnou klientelu. Druhou formou byl pobyt mladých sluhů ve společné domácnosti se svými pány. Tento druh byl však většinou tajen před veřejností. Posledním, třetím, druhem byla homosexuální prostituce v prostředí divadel. (Fanel, 2000, s. 164-165)

Na rozdíl od Anglie, v Americe k homosexuálům nebyli v tomto období tolik benevolentní. Za homosexuální styky zde byli lidé tvrdě trestáni. Je však zajímavé, že zákon o sodomii se tehdy nevztahoval na sexuální styk mezi ženami a zahrnoval pouze muže. Pohled na tyto lidi se začal v Americe měnit až v druhé půli osmnáctého století. Sice oficiálně byl homosexuální styk stále odsuzován, ale už se ozývaly i poněkud mírnější názory.

Vždyť i první americký prezident, George Washington byl homosexuál, i když pod nátlakem společenského mínění se musel oženit. (Fanel, 2000, s. 207-210)

3 VÝCHOVA A ADOPCE DĚTÍ

V této kapitole se zaměříme na výchovu a adopci dětí. Zmíníme jejich definice, dále ústavní výchovu, která s tímto tématem také souvisí, a nakonec se budeme věnovat tématu výchovy a adopce dětí homosexuálními páry.

Již v historii se setkáváme se schopností lidí chránit a pečovat nejenom o své vlastní děti, ale také o ty cizí. Tyto tendence se projevovaly nejenom u žen, což by se dalo vysvětlit specificky ženskou hormonální činností, ale i u mužů. Na druhou stranu se v historii setkáváme i se zabíjením vlastních, a také cizích dětí. Děti nebyly zabíjeny jen z toho důvodu, že rodina trpěla hladem a nemohla by dítě uživit, ale mnoho případů dokládá, že děti byly zabíjeny i z důvodu strachu o mocenské postavení či žárlivosti rodičů. (Matějček et al., 1999, s. 15-16)

S osvojením ve formě zákona se setkáváme ve starém Římě v době republiky. Nalezince byly plné děti, které čekaly na adopci či pozdější pěstounskou péči. Byla zde snaha zachránit dítě před smrtí či pokoutnými obchody a zneužíváním. Osud opuštěných dětí byl velmi nepříznivý. Často musely pracovat jako laciná pracovní síla, měly nízký společenský status. Situace se mění k lepšímu v období osvícenství, kdy se nalezince stávají obecnou potřebou. Vznikají nové sirotčince, které představují novou formu ústavní péče o dítě, než jsou nalezince. (Matějček et al., 1999, s. 17-18)

„Důraz se přitom přesouvá ze záchrany života dítěte na jeho výchovu – výchovu řádnou, zdravou, přírodní, pracovní, společnosti k užitku.“ (Matějček et al., 1999, s. 18)

V období romantismu dochází k působení na city, k zobrazování zbídačených dětí bez rodičů. Bohužel však dětí k adopci bylo hodně, ale zájemců o ně málo, což je pravý opak dnešního stavu. Otázka náhradní rodinné péče se dostává do popředí zájmu po první světové válce. Určitou syntézu novodobých tendencí můžeme shledat v Úmluvě o právech dítěte z roku 1989, která předznamenává současnou fázi náhradní rodinné péče. (Matějček et al., 1999, s. 20-21)

Setkáváme se zde se zajímavou paralelou. Dříve bylo dítě zachraňováno osvojením nebo pěstounskou péčí před ústavem a fyzickou záhubou. Nyní, kdy je ústavní péče nersrovnatelně na lepší úrovni, je dítě stejně tak zachraňováno náhradní rodinnou péčí před ústavem a psychickým ohrožením. Došlo sice k významnému posunu směrem k lepšímu, avšak tendence zůstává tatáž. (Matějček et al., 1999, s. 19)

3.1 Výchova

Výchova je společenským jevem. Jedná se o záměrné a cílené vstupování do celoživotního procesu zespolečňování jedince, které probíhá v konkrétním kulturně společenském systému. Výchova je také činnost životem podmíněná a život podmiňující. Podílí se na utváření osobnosti, a tím vlastně na spoluutváření celé společnosti. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 41)

Výchova je také záměrné, více či méně systematické rozvíjení citových a rozumových schopností člověka, utváření jeho postojů, způsobů chování, v souladu s cíli dané skupiny a kultury. (Hartl, Hartlová, 2010, s. 670)

Výchovou můžeme také mínit optimalizaci člověka a jeho světa. Je záměrným zdokonalováním uceleného, uvědomělého, aktivního a tvůrčího vztahu člověka (lidí) k světu, tj. k přírodě, společnosti i sobě samému. Můžeme tedy říci, že výchova je cílevědomé rozvíjení osobnosti (sociální skupiny), jejích vztahů k světu vnějšími i vnitřními faktory jejího utváření a sebeutváření. Je si také důležité uvědomit, že výchova patří k nejsložitějším a nejdialektičtějším procesům, které známe. (Blížkovský, 1997, s. 23)

Rodina plní hned několik významných funkcí. Mezi ně patří samozřejmě také zabezpečení socializačního a výchovného prostředí pro děti. Dítě se zde učí přizpůsobovat se sociálnímu životu, osvojit si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti. Socializací v rodině je míněn proces působení rodiny na své členy, a to v celém souhrnu jevů a procesů. Těmi jsou procesy ekonomické, sociální, kulturní, mravní, estetické, zdravotní a jiné. Dítě je také ovlivňováno zkušenostmi, hodnotovými orientacemi a vzory, jimiž jsou pro něj hlavně rodiče a starší sourozenci. V současné době je dítě také ovlivňováno svými vrstevníky a širší rodinou, například prarodiči. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 79-81)

Nabízí se nám otázka, co vlastně potřebuje malé dítě. V první řadě je to někdo, kdo mu poskytne ochranu a pomoc, protože samo je ještě poměrně bezmocné. Je zde důležitá rodičovská láska. Ale nejenom ta mateřská, jedná se i o lásku ze strany otce. (Matějček et al., 1994, s. 9-10)

3.2 Adopce

„Adopce je právně závazný postup, kterým dospělý (většinou manželský pár) přijímá do své péče dítě, které pak získává stejná práva jako vlastní (fyzické) děti. Adoptivní rodiče mají vůči němu stejné povinnosti jako vůči vlastním dětem.“ (Jandourek, 2001, s. 14)

Mnozí lidé zaměňují pojmy osvojení a pěstounská péče. Je však důležité si uvědomit rozdíl mezi těmito dvěma pojmy. Osvojení neboli adopce se týká dětí, které jsou tzv. právně volné. To znamená, že se jich jejich biologičtí rodiče ihned po narození vzdali, a toto rozhodnutí stvrdili po uplynutí ochranné lhůty, která trvá šest týdnů. Je to také v případě, kdy je splněna doba tzv. kvalifikovaného nezájmu, což je u novorozenců doba dvou měsíců a u dětí starších tato doba činí půl roku. Poté jsou děti právně uvolněny a nabídnuty k adopci schváleným žadatelům. Po proběhnutí soudního rozhodnutí tedy dojde k vymazání biologických rodičů z rodného listu dítěte, a je mu vystaven nový, kde jsou již jako jeho noví rodiče uvedeni ti adoptivní. Tento postup se však téměř ve většině případů týká novorozenců a kojenců. U dětí starších se velmi často stává, že nikdo nepodá podnět k právnímu uvolnění dítěte, proto toto dítě být adoptováno nemůže. (Zezulová, 2012, s. 15-16)

Abychom viděli rozdíl mezi adopcí a pěstounskou péčí, objasníme si i tento druhý pojem. Pěstounská péče se liší i tím, že se týká většinou starších dětí. Tyto děti nejsou vhodné pro adopci. Bývá to například kvůli nemoci dítěte, odlišnosti etnika, týká se to také sourozeneckých skupin a dětí, o které rodiče jeví zájem, avšak nemají dlouhodobě podmínky k tomu, aby se o ně trvale starali a vychovávali je. Důležité je tedy vědět, že pěstouni nemají rodičovská práva a také nemají vůči dítěti vyživovací povinnost. Tato práva a povinnosti zůstávají biologickým rodičům. (Zezulová, 2012, s. 16)

Nyní se ale vrátíme zpět k osvojení. O tuto formu náhradní rodinné péče nejčastěji usilují bezdětné páry, které si touží naplnit svojí rodičovskou roli. Jejich motivace je tedy zjevná a většinou do značné míry nedobrovolná. Dali by přednost vlastnímu dítěti, a k rozhodnutí adoptovat si dítě docházejí po několika neúspěšných pokusech o umělé oplodnění. Toto však neznamená, že by jejich motivace byla méně hodnotná či dokonce špatná. Je ale velmi důležité osvojení v těchto případech dobře uvážit, a nevkládat do něj falešné představy. (Zezulová, 2012, s. 17)

Velmi důležitý pro vývoj dítěte a jeho další adaptaci v nové rodině jsou traumata, která dítě zažilo v původní rodině. Dřívější tvrzení, která tvrdila, že malé dítě ještě neumí o

událostech mluvit a přemýšlet, a tudíž neprožívá žádná traumata, byly již několika různými odborníky vyvráceny. Různé traumatické zážitky mohou výrazně ovlivnit důvěru dětí k ostatním lidem. Proto je důležité, aby se rodiče na případné obtíže připravili. Nejdůležitější je pro dítě citové zázemí, které mu rodina poskytne. (Archer, 2001, s. 40-43)

„Adopce je bezesporu pro každé dítě lepší než nechat je v obtížné situaci, nechtěné a nemilované, vystavené případnému dalšímu týrání či zanedbávání. Je těžké si představit člověka, který by nesouhlasil s tím, že každé dítě na tomto světě si zaslouží pevné zázemí domova, kde by bylo milováno a mohlo šťastně vyrůstat. (Archer, 2001, s. 43)

K osvojení dítěte je potřeba splnit několik podmínek, které stanovuje zákon. Osvojiteli se mohou stát pouze fyzické osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude k prospěchu dítěte i společnosti. Také je podmínkou, že osvojitelem nemůže být ten, kdo nemá způsobilost k právním úkonům. Osvojil lze pouze nezletilého, a to jen v případě, že mu je osvojení ku prospěchu. Také musí být mezi osvojitelem a osvojencem přiměřený věkový rozdíl. V případě osvojení nezrušitelného, dítě takto mohou osvojit pouze manželé, nebo jeden z manželů, který žije s některým z rodičů dítěte v manželství, nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte. Výjimečně může takto osvojit dítě i osamělá osoba, jestliže jsou jinak předpoklady, že toto osvojení bude plnit svoje společenské poslání. V takovémhle případě soud rozhodne, aby byl z matriky vypuštěn zápis o druhém rodiči dítěte. (Česko, 1963, s. 13-15)

3.2.1 Ústavní péče

V případech, kdy rodina selhává v péči o dítě, je potřeba zajistit mu jiné výchovné prostředí. Pokud není vhodné osvojení či pěstounská péče, nebo pokud zatím nejsou zájemci o osvojení či pěstounství, dostává se dítě do ústavní péče. Klasickými variantami jsou zvláštní dětská zařízení v resortu zdravotnictví, škála různých dětských domovů v resortu školství, a také v resortu sociálních věcí to jsou ústavy sociální péče pro děti s handicapem. O děti se zde starají vychovatelé, kteří přejímají jen částečnou a dílčí odpovědnost. Dálkovým opatrovníkem dítěte bývá příslušná sociální pracovnice. (Matějček et al., 1999, s. 39)

„Skladba dětí, které přicházejí do náhradní ústavní, tj. nerodinné výchovy a péče se mění. Přetrvává vyšší podíl chlapců, přibývá dětí postižených, dědičně zatížených, romských, dětí starších, dětí, jejichž biologičtí rodiče nejsou současně rodiči ve smyslu psy-

chosociálním, a dětí, pocházejících často z rodin zatížených sociální patologií a alkoholismem.“ (Matějček et al., 1999, s. 41)

Ti, kteří zastupují děti, které nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, mají nelehký úkol. Je zde nutná velmi dobrá spolupráce a komunikace mezi soudy, odděleními péče o dítě, kojeneckými ústavy, dětskými domovy, psychologickými poradnami a dalšími institucemi, které hájí zájmy opuštěných dětí. Cílem jejich snažení by mělo být zajištění života v prostředí, které se nejvíce přibližuje rodině, tedy v rodině adoptivní či pěstounské. (Matějček et al., 1999, s. 42)

Ač jsou v současné době dětské domovy na poměrně dobré úrovni, stále je rodina něčím, co nejde nahradit. Mnoho dětí v ústavní péči je ohroženo deprivacním syndromem. V dětských domovech jsou totiž ve většině případů větší skupinky, kde se střídají vychovatelé a dítě má tím pádem menší kontakt s dospělým, než by měl ve své vlastní rodině. Samozřejmě, že vychovatelé si snaží udělat na každé dítě co nejvíce času, a v dnešní době již tato deprivace není tak velká. Ovšem je prokázáno, že děti vyrůstající v dětských domovech působí jako méně nadané, pomalejší, úzkostné a bojácné, také zatížené mnoha druhy zlovyků, které se vykládají jako spontánní pokus o naplnění nenaplněné potřeby kontaktu. Co se týče těch nejmenších dětí, ty nemají schopnost spolupracovat s dětmi stejně starými při spontánní hře, ale naopak si překázejí a ruší se navzájem. Obecně jsou velké dětské kolektivy, v nichž je dění málo řízeno dospělou osobou, považovány za nevhodná výchovná prostředí. Můžeme říci, že tyto následky ústavní výchovy jsou tím vážnější a tím hůře odstranitelné, čím dříve se dítě do ústavní péče dostalo, a čím déle v ní pobývalo. (Matoušek, 1999, s. 63- 65)

Nyní jsme nahlédli do problematiky ústavní péče, do které se stále dostává mnoho dětí. Zmínili jsme i negativa, které ústavní péče má, ačkoliv péče v současných dětských domovech je na dobré úrovni. Stále tu jsou však aspekty, které ani nejlepší dětský domov dítěti nemůže poskytnout. Proto se v následující podkapitole budeme věnovat adopci a zejména výchově dětí homosexuálními páry, protože kdyby jim bylo umožněno dítě adoptovat a následně vychovávat, v mnohých směrech by to mělo zajistit výhody před ústavní péčí.

3.3 Výchova a adopce dětí homosexuálními páry

Instituce rodiny prochází v několika posledních desetiletích řadou zásadních změn. Řadíme sem například odkládání mateřství do vyššího věku, tzv. single životní styl, nárůst nesezdaných soužití, rozvolňování tradičních generových rolí, apod. S tím souvisí také existence alternativních rodinných modelů. Mezi ně řadíme rodiny s jedním rodičem, nesezdané páry a také homosexuální páry, které vychovávají dítě. Česká republika v otázce adopce dětí homosexuálními páry za mnoha zeměmi stále zaostává. V roce 2006 bylo sice homosexuálním párům umožněno uzavírat registrované partnerství, avšak adopce dětí byla vynechána. Přitom i homosexuálně orientovaní jedinci chtějí vychovávat děti. (Polášková, 2009, s. 33-36)

„Ve velké většině případů se jedná o páry lesbické, zatímco homosexuální mužské páry nemají většinou o výchovu potomka zájem. Je to dáno tím, že mateřský pud není lesbickou orientací v žádném případě zmenšen nebo potřen a je pak jistě otázkou uplatnění základních lidských práv homosexuální ženě mateřství umožnit.“ (Uzel, Mitlöhner, 2007, s. 27)

Většina dětí, které jsou v České republice vychovávány rodiči stejného pohlaví, pochází z předchozích heterosexuálních manželství. Některé lesbické ženy volí možnost umělého oplodnění, které je však oficiálně povoleno jen heterosexuálním párům. Proto homosexuálně orientované ženy neváhají vycestovat do zahraničí, či se ve výjimečných případech snaží standardní postup obejít. Oficiální statistiky a data, které by nám prozradily počet dětí žijících v gay rodinách u nás neexistují, a nebyly provedeny ani validní sociologické výzkumy, které by se tím zabývaly. (Nedbálková, 2008)

V jiných zemích, kde je homosexuálním občanům rodičovství umožněno, jsou s tímto legislativním opatřením převážně kladné zkušenosti. Výchova dítěte harmonicky žijícím homosexuálním párem se pro dítě jeví jako mnohem přijatelnější než výchova nefunkčním, konfliktním či jinak defektním párem heterosexuálním, či matkou samoživitelkou, kde bývá otcovský mužský vzor ve většině případů relativizován a zpochybněn. Výchova homosexuálními páry se pro dítě jeví také lepší než výchova v dětských domovech. (Uzel, Mitlöhner, 2007, s. 28)

V České republice nejsou lidé příliš nakloněni výchově a adopci dětí homosexuálními páry. Homosexualitu jako takovou již akceptují, avšak mají nastavené jisté hranice, za

kterými jejich tolerance klesá. Právě za touto hranicí je adopce. Povědomí o této problematice lidé získali po uzákonění registrovaného partnerství. Většinová společnost uvažuje o lesbickém a gay rodičovství jako o něčem, co by teprve mohlo potencionálně vzniknout na základě schválení určitých právních norem. Ovšem ve skutečnosti se jedná o fenomén, který ve společnosti již dlouhá léta existuje, i když skrytě. (Polášková, 2009, s. 40-41)

Velkým problémem jsou také reakce okolí na výchovu dětí těmito páry. Dítě může mít problémy s přijetím do kolektivu. Je však otázkou času a také sexuální výchovy společnosti, aby dítě se „dvěma maminkami či tatínky“ nebylo chápáno jako nějaká kuriozita, a aby s ním bylo zacházeno ohleduplně a normálně. (Uzel, Mitlöhner, 2007, s. 28)

Výchova dětí homosexuálními páry je provázena mnoha argumenty odpůrců i příznivců. Odpůrci často přicházejí s argumenty, které mají své zázemí v tradičně konzervativním předporozumění světu a jeho uspořádání. Považují homosexuály za duševně nemocné jedince, kterým rodinné zázemí poskytne beztrésné zneužívání svěřených dětí. Tyto teorie jsou však snadno vyvratitelné. Velmi časté argumenty, proč dítě těmto párům nesvěřit jsou ty, že pro dítě bude jiná sexuální orientace bolestivým stigmatem. To však spíše souvisí s problémem společenské netolerance. Navíc bylo výzkumy prokázáno, že děti vychovávané homosexuálním párem nemají mezi svými vrstevníky větší problémy a většinou se samy označují jako oblíbené v kolektivu. Dalším argumentem je, že homosexuální rodiče nebudou moci poskytnout dostatečné množství vzorů mužských a ženských rolí, které jsou tradičními očekáváními stále považovány za jediné a zdravé rozdělení rolí v rodině. Ani v této oblasti však výzkumy nenaznačují významné rozdíly. Děti vychovávané homosexuálními jedinci totiž nejsou nijak izolované od společnosti, mají možnost získat příslušné vzory chování u širšího příbuzenstva. Další obavy jsou ze sexuálního obtěžování dětí svými homosexuálními rodiči, a to převážně gay párů. I tyto výroky jsou prezentovány většinou homofobními jedinci, a nebyly výzkumy prokázány. Odpůrci výchovy dětí homosexuály také tvrdí, že tyto děti budou později také homosexuálně orientované. Ovšem až donedávna výzkumy neprokazovaly žádnou souvislost mezi homosexualitou rodičů a případnou homosexuální orientací jejich dětí. Většina z nich se později identifikuje jako heterosexuální a inklinuje tedy k navazování výhradně heterosexuálních partnerských vztahů. Výzkumy ukazují, že děti homosexuálních rodičů jsou emočně prosperující, sociálně přizpůsobené a ve vzdělání a sociálním kontaktu stejně tak úspěšné jako děti heterosexuálů. (Nedbálková, 2008)

Ke kritikům patří i Brzek a Pondělíčková-Mašlová, kteří jako psychologové také ne-souhlasí s adopcí a výchovou dětí homosexuálními páry. Tvrdí, že vytvořit dobře fungující manželství, které by bylo vhodným prostředím pro vývoj dítěte, je pro homosexuála často nemožné. Dítě podle nich potřebuje pro svůj správný duševní vývoj takový rodičovský pár, který je tvořen dvojicí opačného pohlaví, a dvojicí stejného pohlaví nahradit nelze. Dokon-ce ani manželská dvojice, ve kterém je jeden rodič homosexuálně orientovaný nemůže být plnohodnotnou rodičovskou dvojicí, protože není schopna vytvořit rodinné prostředí cha-rakterizované pravou erotickou láskou. Dle těchto autorů na tom nic nemění ani skuteč-nost, že ani mnohé heterosexuální páry nedokážou vybudovat správné rodinné prostředí. U homosexuálního rodiče je totiž tato schopnost narušena zcela zásadně. (1992, s. 49-50)

Samozřejmě existují naopak také organizace, které se snaží homosexuální páry pod-porovat, a to nejenom v otázce rodičovství, ale i v dalších záležitostech. Po dlouhá léta zde fungovalo občanské sdružení SOHO, posléze Gay Iniciativa. V současné době má tuto funkci Gay a lesbická liga. V České republice také od roku 2008 funguje občanské sdruže-ní Stejná rodina. Se zmiňovanou Gay a lesbickou ligou usilují o dosažení legislativního zrovnoprávnění homosexuálních rodin. (Polášková, 2009, s. 44-45)

Dalším občanským sdružením je STUD, který vznikl již v roce 1996. Jedná se o sdružení gayů, leseb a přátel. Toto sdružení působí ve prospěch gayů a lesbických žen, usiluje o právní a faktické zrovnoprávnění, a hlavně také o překonání předsudků ve společ-nosti. V roce 2004 se STUD stal zakládajícím členem Gay a lesbické ligy. Dochází k dlou-hodobé spolupráci s několika gay a lesbickými sdruženími, genderově orientovanými or-ganizacemi, a také s jinými neziskovými organizacemi. (Stud, © 1997-2013)

Vzhledem k tomu, že v současné době má téměř každý přístup k internetu, jsou zři-zovány i webové stránky, které se věnují homosexuálně orientovaným jedincům a samo-zřejmě také otázce jejich rodičovství. Tím prvním je server drbna.cz, který funguje již od roku 2007. Jak sama autorka stránek popisuje, tento server je určen každému, kdo se zají-má o homosexualitu, především potom o lesbické (i gay) rodičovství, lesbické mateřství, právní problematiku péče o dítě u stejnopohlavních párů, možnosti lesbických žen stát se matkou a podobná témata. Tyto stránky jsou doplněny o osobní zkušenosti a postřehy, ale najdeme zde také odkazy na formálnější zdroje. Za dobu fungování těchto stránek zde bylo zveřejněno velké množství textů a inzerátů, ve kterých ženy hledají partnerku, dárce sper-matu, aktivního otce nebo se snaží spojit s jinou lesbickou rodinou k setkávání a ke sdílení zkušeností. Také muži zde hledají partnery, lesbické ženy či pár pro sdílení rodičovství

nebo také nabízejí lesbickým ženám sperma pro oplodnění. Dalším serverem je stejnarodi-na.cz, který vznikl v roce 2008. Tato stránka představuje činnost občanského sdružení Stejná rodina. Cílem tohoto sdružení je „docílit legislativního zrovnoprávnění homosexuálních rodin s rodinami heterosexuálními“. Tento server je na rozdíl od toho minulého více formální a informuje hlavně o legislativním prostředí, ve kterém se gay a lesbické rodiny nacházejí. Třetím serverem, který zmíníme je lesba.cz, který vznikl již v roce 2000. I zde nalezneme seznamovací inzeráty, ale také tzv. Kavárnu, kde účastnice mohou diskutovat na různá témata. (Nedbálková, 2011, s. 54-55)

3.3.1 Lesbické ženy a mateřství

Homosexuální rodiny sice bývají skloňovány jako fenomén poměrně nový, výzkumy dokládají, že manželství žen je něčím, co lze historicky sledovat již od 19. století. Právně je manželství sice definováno jako instituce výhradně heterosexuální, sociálně bylo již dávno před vznikem gay a lesbického hnutí přijímáno v případě partnerství žen z vyšší střední třídy. (Nedbálková, 2011, s. 46-47)

V současnosti se začalo k rodičovství otevřeně hlásit značné množství lesbických žen. Ty jsou odhodlány získat v rozvodovém řízení dítě do své péče. Díky mediální pozornosti věnované soudním procesům se otázka lesbického rodičovství dostala do povědomí širší veřejnosti. Začínáme hovořit o tzv. otevřené lesbické rodině. (Polášková, 2009, s. 42)

V problematice lesbických žen je nejvíce pozornosti věnováno oblasti rodiny a vztahů. To odráží stále větší odklon od patologizování homosexuality. Jak jsme již zmínili, touhu po rodičovství a s tím související potřebu společenského uznání více vyjadřují lesbické ženy než gay muži. (Weiss, 2010, s. 116)

Nejčastějším případem u nás, kdy se setkáváme s tím, že dítě vychovává lesbická matka je ten, kdy měla heterosexuální vztah a po rozchodu s otcem dítěte se péče o potomka přesouvá na ní a její přítelkyni. Existují však i zvláštní případy, kdy spolu v jedné domácnosti žije lesbický a gay pár, společně počnou dítě, a poté se o něj všichni starají. (Weiss, 2010, s. 117)

Mateřství lesbických žen je však spojeno s několika psychologickými, právními i etickými otázkami. Tyto ženy chtějí být jako většina ostatních matek. Svoje práva na mateřství si více začaly prosazovat od 70. let minulého století. Tím se tato otázka dostala více do povědomí veřejnosti a začala být více diskutovaná. Objevilo se zde hned několik

argumentů okolní společnosti. Nejprve měla veřejnost obavy z atypického pohlavního vývoje potomků a jejich zhoršené psychosociální adaptace, a to hlavně ve vztazích s vrstevníky. Poté vyvstala otázka, zda by homosexuálně orientované ženy neměly dostat možnost, aby mohly být uměle oplodněny, či si mohly dítě adoptovat. Tyto myšlenky zůstaly však pouhými návrhy a adopce povolena nebyla. V minulosti se velmi často setkáváme s případy, kdy se lesbické ženy spíše heterosexuálně adaptovaly, než aby přišly o možnost mít dítě. Kromě psychologických hledisek bylo řešeno i několik etických problémů. (Weiss, 2010, s. 117-118)

V této kapitole jsme se věnovali otázce výchovy a adopce dětí homosexuálními páry, která je v současné době velmi aktuální. Homosexuálně orientovaní jedinci také touží stát se rodiči, avšak současná legislativní úprava jim to neumožňuje. Proto nás zajímalo, jaké názory má na tuto problematiku širší veřejnost. Tomuto se bude věnovat praktická část bakalářské práce.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 DESIGN VÝZKUMU

Praktická část bakalářské práce je zaměřena na názory obyvatel Pardubického kraje na výchovu a adopci dětí homosexuálními páry. Tyto názory byly získávány kvantitativním výzkumem. Kvantitativním vědeckým výzkumem je dle Chrásky záměrná a systematická činnost, ve které se empirickými metodami zkoumají hypotézy o vztazích mezi jevy. (2007, s. 12)

Data byla získávána pomocí dotazníkového šetření. Dotazník je dle Chrásky soustavou předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny, a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně. (2007, s. 163)

4.1 Výzkumný problém

V bakalářské práci je využit relační výzkumný problém, při kterém se ptáme, zda existuje vztah mezi zkoumanými jevy a jak těsný je tento vztah. (Gavora, 2010, s. 57)

Pro tuto práci byl zvolen tento výzkumný problém: *Jaký je názor obyvatel Pardubického kraje na výchovu a adopci dětí homosexuálními páry?*

4.2 Stanovení výzkumných cílů

Hlavním cílem bakalářské práce je zjistit názory obyvatel Pardubického kraje na výchovu a adopci dětí homosexuálními páry.

Jako dílčí cíl je zjištění rozdílů v názorech na výchovu a adopci dětí homosexuálními páry mezi muži a ženami. Dalším dílčím cílem je zjistit, zda se liší názory na adopci dětí lesbickými a gay páry. Třetím dílčím cílem je zjistit záporny, které lidé vnímají v adopci dětí těmito páry. Čtvrtým cílem je zjistit, jak veřejnost vnímá homosexuály. Pátým cílem je zjistit názory na registrované partnerství.

4.3 Stanovení hypotéz

1H: Existuje signifikantní rozdíl v toleranci mužů a žen k adopci dětí homosexuálními páry.

1H₀: Mezi mírou tolerance u žen a mužů k adopci dětí homosexuálními páry není statisticky signifikantní rozdíl.

1H_A: Ženy jsou k adopci dětí homosexuálními páry statisticky signifikantně více tolerantnější než muži.

2H: Existuje signifikantní rozdíl mezi názory mužů a žen na plnění rodičovských rolí homosexuálními jedinci.

2H₀: Mezi názory žen a mužů k plnění rodičovských rolí homosexuálními rodiči není statisticky signifikantní rozdíl.

2H_A: Ženy mají na plnění rodičovských rolí homosexuálními jedinci statisticky signifikantně více pozitivní názory než muži.

3H: Existuje signifikantní rozdíl v toleranci mužů a žen k uzavření registrovaného partnerství homosexuálními páry.

3H₀: Mezi mírou tolerance žen a mužů k uzavření registrovaného partnerství homosexuálními páry není statisticky signifikantní rozdíl.

3H_A: Ženy jsou k uzavření registrovaného partnerství homosexuálními páry statisticky signifikantně více tolerantnější než muži.

4.4 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor byl tvořen respondenty, kteří byli voleni záměrným výběrem. Záměrný výběr je dle Chrásky takový výběr, při kterém nerozhoduje náhoda, ale úsudek výzkumníka. (2007, s. 22) Výběr probíhal v městech a vesnicích Pardubického kraje. Po vyřazení dotazníků, kde respondenti uvedli jiný než Pardubický kraj, bylo dále zpracovááno 134 dotazníků, konkrétně 71 od žen a 63 od mužů.

Základní soubor: obyvatelé Pardubického kraje

Výběrový soubor: obyvatelé Pardubického kraje voleni záměrným výběrem

4.5 Sběr dat

Empirická část byla zpracovávána kvantitativním výzkumem. Byl vytvořen dotazník, který obsahoval celkem 28 otázek. Tyto otázky byly rozděleny do tří částí. První část byla věnována základním údajům, jako je například pohlaví, věk, nejvyšší dosažené vzdělání, velikost bydliště, rodinný vztah, vztah k víře, sexuální orientaci, nebo to, zda respondenti mají či nemají, ale plánují děti. Druhá oblast otázek byla věnována názorům na homosexualitu a registrované partnerství. Třetí část se již zaměřovala na názory na adopci a výchovu dětí homosexuálními páry. Dotazník obsahoval uzavřené otázky, konkrétně dichotomické i polytomické, dále škálové položky Likertova typu a také otevřené otázky. (Chráška, 2007, s. 166-167)

Dotazník byl k dispozici v tištěné podobě, ale respondenti ho také mohli vyplnit po zaslání na emailovou adresu. Většina respondentů vyplnila dotazník tištěný, který byl osobně rozdán.

4.5.1 Předvýzkum

Před samotným výzkumem byl proveden předvýzkum, jehož cílem bylo zjistit, zda dotazování rozumí jednotlivým otázkám. Předvýzkumu se zúčastnilo 12 respondentů. Po získání vyplněných dotazníků byly ještě jednotlivé položky dle potřeby upraveny, a byl sestaven dotazník, který byl poté předkládán respondentům v hlavním výzkumu.

4.6 Zpracování dat

Vyplněné dotazníky byly vyhodnocovány pomocí čárkovací metody. Dále byly v MS EXCEL zpracovány tabulky s absolutními a relativními četnostmi a poté také grafy, které měly u vybraných otázek zajistit větší přehlednost výsledků. Tabulky, popřípadě grafy byly doplněny komentáři výsledků. Pro odpovědi na otevřené otázky byly vytvořeny kategorie. Hypotézy byly ověřovány pomocí testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku. Nakonec došlo ke zhodnocení, zda bylo dosaženo stanovených cílů.

5 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Dotazník obsahoval celkem 28 otázek. Podle zjišťovaného obsahu se rozdělil na tři části. První část se věnovala obecným otázkám, druhá část homosexualitě a registrovanému partnerství, a ta poslední se již zaměřila na adopci dětí homosexuálními páry.

5.1 Obecné otázky

První část dotazníku zjišťovala obecné otázky. Konkrétně nás zajímalo pohlaví, věk, velikost bydliště, nejvyšší dosažené vzdělání, vztah k víře, rodinný stav, sexuální orientace, a to, zda respondenti mají či plánují děti.

Otázka č. 1: Jaké je Vaše pohlaví?

Tab. 1: Pohlaví

pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ženy	71	53
muži	63	47
celkem	134	100

Z celkového počtu 134 respondentů bylo 71 žen, což je 53 % a 63 mužů, což představuje 47 %.

*Otázka č. 2: Kolik je Vám let?***Tab. 2: Věk**

věk	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
méně než 26	11	17,5	19	27
26 – 35	19	30	16	22
36 – 45	17	27	17	24
nad 45	16	25,5	19	27
celkem	63	100	71	100

Respondenti byli rozděleni do věkových kategorií dle Chrásky. V kategorii do 26 let dotazník vyplnilo 11 mužů a 19 žen. Ve věku 26 až 35 let to bylo 19 mužů a 16 žen. V rozmezí mezi 36 a 45 rokem to bylo shodně po 17. Dotazník vyplnilo 16 mužů a 19 žen nad 45 let.

*Otázka č. 3: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?***Tab. 3: Vzdělání**

vzdělání	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
základní	0	0	4	6
střední odborné s výučním listem	17	27	14	20
střední zakončené maturitou	32	51	37	52
vyšší odborné (DiS.)	1	2	5	7
vysokoškolské (Bc)	1	2	5	7
vysokoškolské(Mgr.,Ing.,PhDr.,)	11	18	6	8
celkem	63	100	71	100

Výzkumný soubor tvořili lidé s širokou škálou dosaženého vzdělání. U žen bylo 6 % zastoupení základního vzdělání, 20 % se středním odborným s výučním listem, 52 % se středním zakončeným maturitní zkouškou, 7 % s vyšším odborným, taktéž 7 % s vysokoškolským bakalářským, a 8 % s vysokoškolským vzděláním s tituly Mgr., Ing., PhDr., MVDr., apod. Z respondentů mužů žádný neměl základní vzdělání, 27 % ukončilo střední odborné vzdělání s výučním listem, 51 % mělo střední vzdělání zakončené maturitní zkouškou, 2% s vyšším odborným a taktéž 2 % s vysokoškolským bakalářským, a 18 % s vysokoškolským vzděláním s tituly Mgr., Ing., PhDr., MVDr., apod.

*Otázka č. 4: Jste věřící?***Tab. 4: Víra**

víra	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
věřící	13	21	17	24
nevěřící	50	79	54	76
celkem	63	100	71	100

Z celkového počtu 71 dotazovaných žen jich je 24 % věřících a 76 % bez víry. Z mužů se k víře přihlásilo 21 % dotazovaných a 79 % odpovědělo, že nejsou věřící.

*Otázka č. 5: Jaká je velikost Vašeho bydliště?***Tab. 5: Bydliště**

bydliště	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
vesnice do 999 o.	19	30	23	32
obec 1000-2000 o.	10	16	10	14
obec 2001-5000 o.	5	8	1	1,5
město 5001-20 000 o.	28	44	34	48
město 20 001-50 000 o.	0	0	2	3
město 50 001-90 000 o.	1	2	1	1,5
velkoměsto nad 90 001 o.	0	0	0	0
celkem	63	100	71	100

Mezi respondenty bylo 32 % žen a 30 % mužů z vesnic do 999 obyvatel. Z obcí od 1000 do 2000 obyvatel bylo 14 % žen a 16 % mužů. Z obcí od 2001 do 5000 obyvatel bylo 1,5 % žen a 8 % mužů. Největší zastoupení respondentů bylo z měst od 5001 do 20 000 obyvatel, celkem 48 % žen a 44 % mužů. Z větších měst již nebylo respondentů mnoho. Z měst od 20 001 do 50 000 to byly pouhá 3 % žen, z měst mezi 50 001 až 90 000 obyvateli to bylo 1,5 % žen a 2 % mužů. Z velkoměsta nad 90 001 obyvatel nebyl žádný respondent.

Otázka č. 6: V jaké části České republiky bydlíte?

Tato otázka byla v dotazníku jen pro ujištění, že respondenti jsou z Pardubického kraje. Dotazníky, které obsahovaly možnost „Jiný kraj“ byly vyřazeny a dále s nimi nebylo pracováno. Pro tuto práci jsou použity pouze dotazníky od respondentů z Pardubického kraje.

Otázka č. 7: Jaký je Váš rodinný stav?

Tab. 6: Stav

stav	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
svobodný/svobodná	26	41	25	35
ženatý/vdaná	30	48	32	45
rozvedený/rozvedená	7	11	14	20
ovdovělý/ovdovělá	0	0	0	0
celkem	63	100	71	100

Z celkového počtu respondentů 41% mužů a 35 % žen uvedlo, že je svobodných. Dále 48 % mužů a 45 % žen je v manželském svazku a 11 % mužů a 20 % žen je rozvedených. Žádný respondent ne zvolil variantu „ovdovělý/ovdovělá“.

Otázka č. 8: Máte děti?**Tab. 7: Děti**

děti	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ano, mám	36	57	40	56
ne, nemám, ale chtěla bych je v budoucnu mít	26	41	27	38
ne, nemám, a ani je neplánuji	1	2	4	6
celkem	63	100	71	100

Dle grafu vidíme, že většina respondentů má děti, celkem 57 % mužů a 56 % žen. 41% mužů a 38 % žen děti zatím nemá, ale v budoucnu je plánuje. Pouhé 2 % mužů a 6 % žen v dotazníku odpovědělo, že děti nemá a ani mít nechce.

Otázka č. 9: Za koho se považujete z hlediska Vaší sexuální orientace?

Tato otázka nebude graficky zpracována, protože všech 63 mužů odpovědělo, že je heterosexuálně orientováno. U žen takto odpovědělo 70 respondentek a pouze jedna uvedla, že je orientovaná bisexuálně. To, že se ve výzkumu neobjevil homosexuál, či alespoň více bisexuálů může být vysvětleno i tím, že lidé nechtějí přiznat svojí sexuální orientaci a obávají se, že by anonymita ve vyplňování dotazníku nemusela být úplná.

5.2 Otázky týkající se homosexuality

V druhé části dotazníku respondenti odpovídali na otázky týkající se homosexuality jako takové, a také registrovaného partnerství.

Otázka č. 10: Napište slova, která Vás napadnou, když se řekne homosexualita.

Tab. 8: Homosexualita

homosexualita	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
láska ke stejnému pohlaví	14	22	14	20
gay, lesba	4	6	12	17
registrované partnerství	3	5	4	6
hanlivé označení	9	14	3	4
úchylka, nenormálnost	14	22	11	15,5
láska, něžnost, přirozenost	5	8	5	7
odsouzení, diskriminace	3	5	13	18
nic, nevím, nic mě nenapadá	3	5	3	4
nevyplněno	8	13	6	8,5
celkem	63	100	71	100

Tato otázka vyjadřuje asociace, které dotazované napadly, když se řekne homosexualita. Nejčastější zastoupení byla láska ke stejnému pohlaví. Takto odpovědělo 14 mužů a stejný počet žen. Gay, lesba si vybaví 4 muži a 12 žen. Registrované partnerství napadne 3 muže a 4 ženy. Hanlivé označení uváděli především muži, a to celkem 9, ženy ho zmínily pouze třikrát. Homosexualitu jako úchylku či nenormálnost označilo 14 mužů a 11 žen. Láska, něžnost, přirozenost napadla 5 mužů a stejný počet žen. To, že homosexualita souvisí s odsouzením a diskriminací okolí uvedli 3 muži a 13 žen. Tři muži a také tři ženy odpověděli, že nic, neví, či je nic nenapadá. Zbýlých 8 mužů a 6 žen tuto otázku nevyplnilo.

Otázka č. 11: Jak pohlížíte na homosexuální jedince?**Tab. 9: Pohled na homosexuály**

pohled na homosexuály	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
přijímám jejich orientaci, jsou to lidé jako každý jiný	32	51	46	65
nevadí mi, ale jejich přítomnost nevyhledávám	29	46	21	29,5
tento druh sexuální orientace neuznávám	2	3	4	5,5
celkem	63	100	71	100

Postoj vůči homosexuálům je u respondentů ve většině případů kladný. 51 % mužů a 65 % žen odpovědělo, že přijímá jejich orientaci, protože to jsou lidé jako každý jiný. 46 % mužů a 29,5 % žen se vyjádřilo, že jim homosexuálové nevadí, ale jejich přítomnost nevyhledávají. Pouhé 3 % mužů a 5,5 % žen uvedlo, že tento druh sexuální orientace neuznává.

Otázka č. 12: Domníváte se, že by něco mohlo změnit Váš postoj k homosexuálním jedincům? (např. přednáška, média, kontakt s homosexuálně orientovaným jedincem)**Tab. 10: Změna postoje k homosexuálům**

změna postoje k homosexuálům	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ano, myslím si, že je to možné	9	14	9	13
nevím, nejsem si jistý/á	13	21	18	25
ne, myslím si, že již mám vytvořený pevný názor	41	65	44	62
celkem	63	100	71	100

Na otázku, zda si respondenti myslí, že by něco mohlo změnit jejich postoj k homosexuálům 14 % mužů a 13 % žen odpovědělo, že je to možné. Variantu, že si nejsou jisti zvolilo 21 % mužů a 25 % žen. Nejvíce respondentů si myslí, že jejich názor

nic nemůže změnit, že ho mají již pevně vytvořený. Takto odpovědělo 65 % mužů a 62 % žen.

Otázka č. 13: Znáte někoho s homosexuální orientací?

Tab. 11: Známý homosexuál

známý homosexuál	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ne, nikoho takového neznám	18	29	24	34
ano, znám takového člověka	45	71	47	66
celkem	63	100	71	100

Většina respondentů zná nějakého homosexuálně orientovaného člověka. Je to plných 71 % mužů a 66 % žen. 29 % mužů a 34 % žen odpovědělo, že nikoho takového nezná.

Otázka č. 14: Pokud ANO, jaký máte k tomuto člověku vztah?

Tab. 12: Vztah ke známému homosexuálovi

vztah ke známému homosexuálovi	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
kamarádi, přátelé	10	22	15	32
stejný jako s ostatními	10	22	18	38
kladný	4	9	0	0
kontakt mi není příjemný	0	0	2	4
student-učitel	2	5	1	2
žádný, neznáme se blíže	18	40	11	24
nevyplněno	1	2	0	0
celkem	45	100	47	100

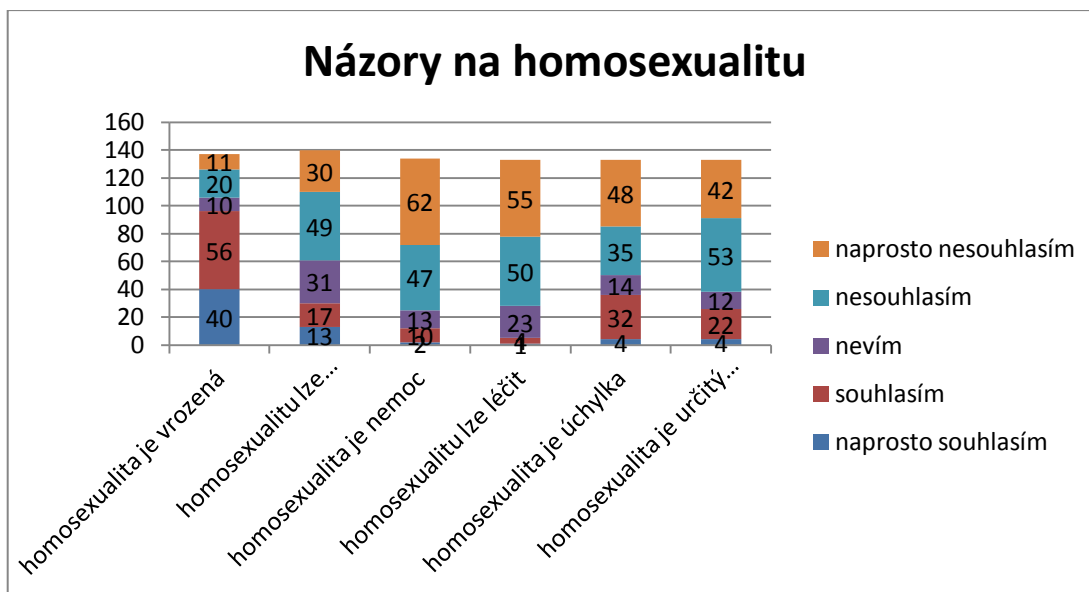
Na tuto otázku odpovídalo 45 mužů a 47 žen. Z toho 10 mužů a 15 žen uvedlo, že s homosexuálem, kterého znají jsou kamarádi, přátelé. Také čtená odpověď byla, že s homosexuálem mají stejný vztah jako s ostatními lidmi a nedělají mezi tím rozdíly. Tuto odpověď napsalo 10 mužů a 18 žen. Třetí nejvýznamnější položkou bylo, že s homosexuálně orientovaným jedincem nemají žádný vztah, protože se neznají blíže. Takto odpovědělo 18 mužů a 11 žen. Další odpovědi již nebyly v tak číselném zastoupení. 4 muži uvedli, že mají se známým homosexuálem kladný vztah. Naopak 2 ženy napsaly, že kontakt s tímto člověkem jim není příjemný. 2 muži a 1 žena odpověděli, že vztah s homosexuálně orientovaným jedincem je na bázi student-učitel. Pouze 1 muž tuto otázku nevyplnil.

Otázka 15: Jak souhlasíte s následujícími výroky?

Tab. 13: Názory na homosexualitu

názory na homosexualitu	naprosto souhlasím		souhlasím		nevím		nesouhlasím		naprosto nesouhlasím	
	Abs. čet.	Relat. čet. (%)	Abs. čet.	Relat. čet. (%)	Abs. čet.	Relat. čet. (%)	Abs. čet.	Relat. čet. (%)	Abs. čet.	Relat. čet. (%)
homosexualita je vrozená	40	30	56	42	10	7,5	20	15	11	8
homosexualitu lze ovlivnit výchovou	13	10	17	13	31	23	49	37	30	22
homosexualita je nemoc	2	1,5	10	7,5	13	10	47	35	62	46
homosexualitu lze léčit	1	1	4	3	23	17	50	37	55	41
homosexualita je úchylka	4	3	32	24	14	10,5	35	26	48	36
homosexualita je určitý módní trend	5	4	22	16,5	12	9	53	40	42	31

Graf 1: Názory na homosexualitu

V této otázce měli respondenti na pětistupňové škále vyznačit nakolik souhlasí s následujícím výrokem. S výrokem, že homosexualita je vrozená naprosto souhlasí 40 respondentů, 56 souhlasí, 10 neví, 20 nesouhlasí a 11 naprosto nesouhlasí. S druhým výrokiem, který říká, že homosexualitu lze ovlivnit výchovou naprosto souhlasí 13 respondentů, 17 souhlasí, 31 neví, 49 nesouhlasí a 30 naprosto nesouhlasí. S výrokem, že homosexualita je nemoc naprosto souhlasí pouze 2 respondenti, 10 souhlasí, 13 neví, 47 nesouhlasí a 62 naprosto nesouhlasí. S tím, že homosexualitu lze léčit naprosto souhlasí pouze 1 respondent, 4 souhlasí, 23 neví, 50 nesouhlasí a 55 naprosto nesouhlasí. Jeden respondent nezaznačil svojí odpověď. S výrokem, že homosexualita je úchylnka naprosto souhlasí 4 respondenti, 32 souhlasí, 14 neví, 35 nesouhlasí a 48 naprosto nesouhlasí. Opět zde jeden respondent neodpověděl. Na poslední výrok, který říká, že homosexualita je určitý módní trend odpověděli 4 respondenti, že naprosto souhlasí, 22 souhlasí, 12 neví, 53 nesouhlasí a 42 naprosto nesouhlasí.

Otázka 16: Jaké z následujících tvrzení nejlépe vystihuje Váš názor na registrované partnerství?

Tab. 14: Registrované partnerství

registrované partnerství	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
registrované partnerství je určitě správným krokem, schvaluji jeho přijetí	17	27	24	34
registrované partnerství je asi správným krokem, ovšem stále je zde mnoho předsudků ze strany okolí	33	52	30	42
registrované partnerství je spíše špatným krokem, je zde hodně negativních důsledků	8	13	9	13
registrované partnerství neschvaluji, nesouhlasím s jeho uzákoněním	5	8	8	11
celkem	63	100	71	100

Na tuto otázku většina respondentů odpovídala kladně. 27 % mužů a 34 % žen si myslí, že registrované partnerství je určitě správným krokem a schvaluje ho. 52 % mužů a 42 % žen se domnívá, že registrované partnerství je asi správným krokem, ovšem stále zde je mnoho předsudků ze strany okolí. 13 % mužů a stejné procento žen si myslí registrované partnerství je spíše špatným krokem, protože existuje hodně negativních důsledků. S uzákoněním registrovaného partnerství nesouhlasí 8 % mužů a 11 % žen.

5.3 Otázky týkající se rodičovských rolí homosexuálů

V třetí části dotazníku se měli respondenti vyjadřovat, jaké mají názory na výchovu a adopci dětí homosexuálními páry.

Otázka 17: Myslíte si, že homosexuálně orientovaní jedinci jsou schopni plnit rodičovské role?

Tab. 15. Rodičovská role

rodičovská role	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ano, myslím si, že rodičovské role mohou plnit i homosexuálně orientovaní jedinci	46	73	55	77
ne, myslím si, že rodičovské role mohou plnit jen heterosexuálně orientovaní jedinci	17	27	16	23
celkem	63	100	71	100

Většina respondentů se domnívá, že rodičovské role mohou plnit i homosexuálně orientovaní jedinci. S tímto souhlasí 73 % dotázaných mužů a 77 % žen. Naopak to, že rodičovské role jsou schopni plnit jenom heterosexuálně orientovaní jedinci si myslí 27 % mužů a 23 % žen.

Otázka č. 18: Myslíte si, že by v zákoně o registrovaném partnerství mělo být zahrnuto právo na adopci dětí těmito páry?

Tab. 16: Právo na adopci v zákoně

právo na adopci v zákoně	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ano, rozhodně souhlasím s tím, aby homosexuální páry měly tuto možnost	6	9,5	18	25
ano, spíše souhlasím s tím, aby homosexuální páry měly tuto možnost	27	43	28	39
ne, spíše nesouhlasím, aby homosexuální páry měly tuto možnost	18	28,5	16	23
ne, rozhodně nesouhlasím s tím, aby homosexuální páry měly tuto možnost	12	19	9	13
celkem	63	100	71	100

Celkem 9,5 % mužů a 25 % žen rozhodně souhlasí s tím, aby homosexuální páry měly možnost adoptovat dítě. Dalších 43 % mužů a 39 % žen spíše souhlasí s adoptí dětí homosexuálními páry. 28,5 % mužů a 23 % žen odpovědělo, že spíše nesouhlasí a 19 % mužů a 13 % žen s adoptí dětí homosexuálními páry nesouhlasí.

Otázka č. 19: Znáte některé způsoby, jak se mohou homosexuálně orientovaní jedinci stát rodiči?

V této otázce měli respondenti zaznačit jestli znají nebo neznají nějaké způsoby, jak se mohou homosexuálně orientovaní jedinci stát rodiči. Pokud odpověděli ANO, měli poté dále vypsát, jaké možnosti znají. Žádnou možnost nezná 67 % mužů a 70 % žen. Zbývajících 33 % mužů a 30 % žen uvedlo, že znají nějaký způsob. Varianty respondenty uvedených způsobů budou zpracovány v následující tabulce.

Tab. 17: Možnosti rodičovství

možnosti rodičovství	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
náhradní matka, sex s osobou opačného pohlaví	3	14	8	38
umělé oplodnění	8	38	8	38
adopce	9	43	4	19
předchozí manželství	1	5	1	5
celkem	21	100	21	100

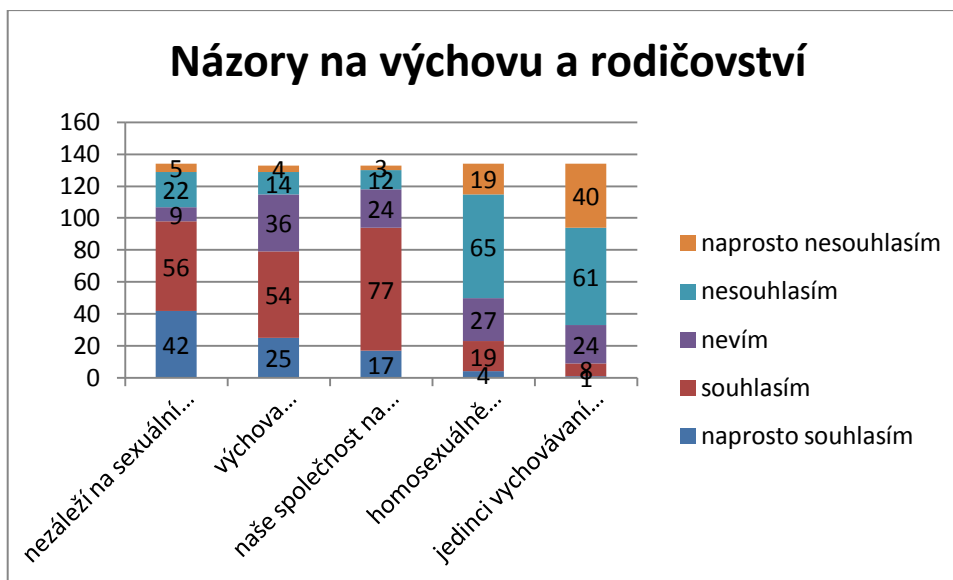
Na tuto otázku odpovídalo shodně 21 mužů a 21 žen, kteří uvedli, že znají možnost, jak se mohou homosexuálně orientovaní jedinci stát rodiči. Sex s osobou opačného pohlaví a náhradní matku uvedlo 14 % mužů a 38 % žen. Shodně po 38 % uvedli umělé oplodnění. 43 % mužů a 19 % žen zmínilo adopci. Opět shodně po 5 % respondenti odpovídali, že dítě může být z předchozího manželství.

Otázka č. 20: Jak souhlasíte s následujícími výroky?

Tab. 18: Názory na výchovu a rodičovství

názory na výchovu a rodičovství	naprosto souhlasím		souhlasím		nevím		nesouhlasím		naprosto nesouhlasím	
	Abs. čet.	Relat. čet. (%)	Abs. čet.	Relat. čet. (%)	Abs. čet.	Relat. čet. (%)	Abs. čet.	Relat. čet. (%)	Abs. čet.	Relat. čet. (%)
nezáleží na sexuální orientaci rodičů, ale na jejich osobnosti	42	31	56	42	9	7	22	16	5	4
výchova homosexuálními rodiči je pro dítě lepší než ústavní výchova	25	19	54	40	36	27	14	10	4	3
naše společnost na adopci dětí homosexuálními páry není připravena	17	13	77	57	24	18	12	9	3	2
homosexuálně orientovaní jedinci nedokážou vytvořit dobré podmínky pro rozvoj dítěte	4	3	19	14	27	20	65	49	19	14
jedinci vychovávaní homosexuálními partnery budou mít také homosexuální orientaci	1	1	8	6	24	18	61	45	40	30

Graf 2: Názory na výchovu a rodičovství

S výrokem, že nezáleží na sexuální orientaci naprosto souhlasí 31 % respondentů, 42 % souhlasí, 7 % neví, 16 % nesouhlasí a pouhá 4 % naprosto nesouhlasí. S výrokem, že výchova homosexuálními rodiči je pro dítě lepší než ústavní výchova naprosto souhlasí 19 %, souhlasí 40 %, neví 27 %, nesouhlasí 10 % a naprosto nesouhlasí 3 % dotázaných. Jeden respondent nevyplnil žádnou možnost. Na výrok, že naše společnost není na adopci dětí homosexuálními páry připravena vyjádřilo naprostý souhlas 13 % respondentů, 57 % souhlasilo, 18 % neví, 9 % nesouhlasilo a 2 % naprosto nesouhlasila. Jeden dotazovaný zde opět nevybral žádnou z možností. S výrokem, že homosexuálně orientovaní jedinci nedokážou vytvořit dobré podmínky pro rozvoj dítěte naprosto souhlasí 3 % respondentů, 14 % souhlasí, 20 % neví, 49 % nesouhlasí a 14 % naprosto nesouhlasí. Na výrok, že jedinci vychovávaní homosexuálními partnery budou mít také homosexuální orientaci odpovědělo pouhé 1 % respondentů, že naprosto souhlasí, 6 % souhlasilo, 18 % odpovědělo, že neví, 45 % nesouhlasí a 30 % naprosto nesouhlasí.

Otázka č. 21: Odkud se nejčastěji dozvídáte informace o adopci dětí homosexuálními páry?

Tab. 19: Zisk informací

zisk informací	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
televize	38	60,5	44	62
rádio	4	6,5	7	10
internet	12	19	16	23
noviny, časopisy	9	14	3	4
škola	0	0	1	1
celkem	63	100	71	100

Nejvíce informací o adopci dětí homosexuálními páry lidé získávají z televize. Takto odpovědělo 60,5 % mužů a 62 % žen. Možnost rádio zvolilo pouze 6,5 % mužů a 10 % žen. Druhou nejvíce zastoupenou možností byl internet, který zvolilo 19 % mužů a 23 % žen. Z novin a časopisů se informace dozvídá 14 % mužů a 4 % žen. Překvapivě nejnižší zastoupení měla škola, kde odpověděla pouze jedna žena.

Otázka č. 22: Jsou Vaše názory na výchovu a adopci dětí homosexuálními páry ovlivněny i tím, co si myslí Vaše okolí?

Tab. 20: Ovlivnění názorů

ovlivnění názorů	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ano, nerad/a mám odlišné názory než moje okolí	0	0	1	1,5
ano, nemám velký přehled o této problematice, proto si názor utvářím podle názorů a zkušeností, které mají lidé v mém blízkém okolí	6	10	6	8,5
ne, myslím si, že svoje názory mám převážně vytvořeny dle vlastních získaných informací	34	54	34	48
ne, svoje názory si vždy vytvářím sám bez ohledu na to, co si myslí moje okolí	23	36	30	42
celkem	63	100	71	100

Na tuto otázku pouze jedna žena odpověděla, že ano, protože nemá ráda, když má odlišné názory jako její okolí. Dalších 10 % mužů a 8,5 žen odpovědělo, že ano, protože nemají

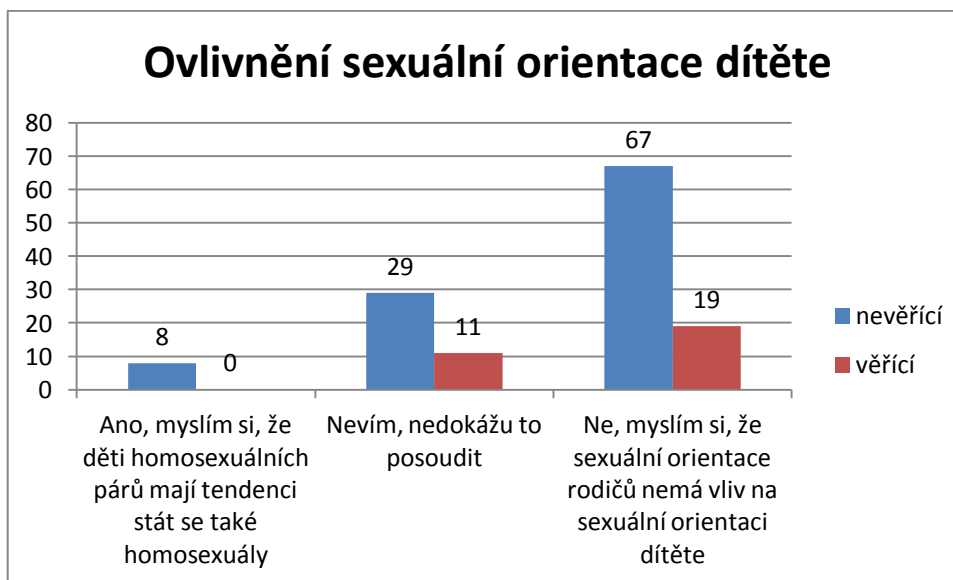
velký přehled o této problematice. 54 % mužů a 48 % žen si myslí, že svoje názory mají převážně vytvořeny z vlastních získaných informací. Zbýlých 36 % mužů a 42 % žen uvedlo, že svoje názory si vždy vytváří sám a to bez ohledu na to, co si myslí jejich okolí.

Otázka č. 23: Může podle Vašeho názoru ovlivnit výchova dítěte homosexuálně orientovaným párem jeho sexuální orientaci?

Tab. 21: Ovlivnění sexuální orientace dítěte

ovlivnění sexuální orientace dítěte	nevěřící		věřící	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ano, myslím si, že děti homosexuálních párů mají tendenci stát se také homosexuály	8	8	0	0
nevím, nedokážu to posoudit	29	28	11	37
ne, myslím si, že sexuální orientace rodičů nemá vliv na sexuální orientaci dítěte	67	64	19	63
celkem	104	100	30	100

Graf 3: Ovlivnění sexuální orientace dítěte

Tato otázka byla zaměřena na ovlivnění sexuální orientace dítěte vychovávaného homosexuálním párem z hlediska názorů věřících a nevěřících respondentů. 8 nevěřících a žádný věřící si myslí, že děti homosexuálních párů se mají tendenci stát také homosexuály. 29 nevěřících a 11 věřících to nedokáže posoudit. Zbýlých 67 nevěřících a 19 věřících odpovědělo, že si myslí, že sexuální orientace rodičů nemá vliv na sexuální orientaci dítěte.

Otázka č. 24: Pokud jste odpověděl/a ANO, jakým způsobem je dítě podle Vás ovlivňováno?

Tab. 22: Způsoby ovlivnění sexuální orientace dítěte

způsoby ovlivnění sexuální orientace dítěte	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
prostředí, ve kterém dítě vyrůstá	2	40	1	33
rodiče pro děti vzorem, chybí jeden vzor	3	60	2	67
celkem	5	100	3	100

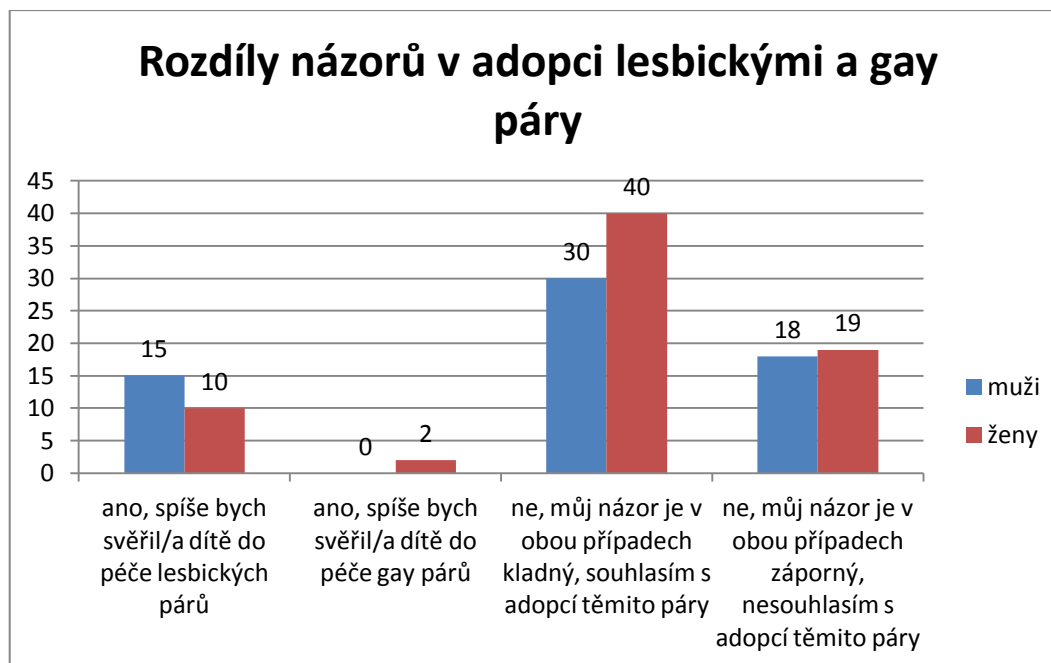
V této otázce odpovídalo pouze 5 mužů a 3 ženy. Muži dvakrát uvedli, že dítě ovlivňuje prostředí, ve kterém vyrůstá. Tři muži uvedli, že rodiče jsou pro děti vzorem a v homosexuálním páru jeden vzor chybí. U žen jedna odpověděla, že dítě je ovlivňováno prostředím, a dvě ženy uvedly, že chybí v rodině vzor.

Otázka č. 25: Liší se u Vás názory na adopci dětí lesbickými a gay páry?

Tab. 23: Rozdíly názorů na adopci lesbickými a gay páry

rozdíly názorů na adopci lesbickými a gay páry	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ano, spíše bych svěřil/a dítě do péče lesbických párů	15	24	10	14
ano, spíše bych svěřil/a dítě do péče gay párů	0	0	2	3
ne, můj názor je v obou případech kladný, souhlasím s adopcí těmito páry	30	48	40	56
ne, můj názor je v obou případech záporný, nesouhlasím s adopcí těmito páry	18	28	19	27
celkem	63	100	71	100

Graf 4: Rozdíly názorů v adopci lesbickými a gay páry

Dotázaní respondenti ve většině případů nedělali rozdíly mezi lesbickými a gay páry. V 15 případech u mužů a v 10 u žen by však spíše svěřili dítě do péče lesbických párů. Do péče gay párů by dítě svěřily pouhé 2 ženy a žádný muž. Nejvyšší procento u mužů i žen má varianta, že nedělají rozdíly a jejich názor je v obou případech kladný a souhlasí s adopcí těmito páry. Konkrétně s tímto souhlasí 30 mužů a 40 žen. Vyrovnaný počet byl i v odpůrcích adopce dětí homosexuálními páry. Proti, a to v obou případech, bylo 18 mužů a 19 žen.

Otázka č. 26: Pokud jste na předešlou otázku odpověděl/a ANO, napište, proč preferujete právě danou možnost.

Dítě do péče lesbického páru by svěřilo 25 respondentů, do péče gay párů 2 respondenti. Jako důvod pro lesbické páry uvedla většina to, že výchova ženou je přirozenější, žena má k dítěti bližší vztah. Takto odpovědělo 18 respondentů. 1 odpověď říkala, že lesby jsou ve společnosti přijímány lépe než gayové. Taktéž jedna se vyjádřila, že lesby nejsou tak odpudivé jako gayové. Po dvou respondentech obdržely odpovědi, že lesbický vztah je trvalejší a odpověď nevím, je to můj pocit. Jeden respondent by sice dítě spíše svěřil do péče lesbických párů, ale neuvedl důvod proč. Do péče gay párů by dítě svěřili jenom dva re-

spondenti. Jeden odpověděl, že tuto možnost volí kvůli osobní zkušenosti, druhý uvedl, že gaye vnímá lépe než lesby.

Otázka č. 27: Považujete za správné, že homosexuálně orientovaný jedinec může adoptovat dítě, ale páry, které uzavřely registrované partnerství, tuto možnost nemají?

Tab. 24: Možnost adopce dětí homosexuálně orientovanými jedinci

možnost adopce dětí homosexuálně orientovanými jedinci	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ano, myslím si, že je to správné	11	17	10	14
ne, myslím si, že je to vůči párům, které uzavřely registrované partnerství nespravedlivé	49	78	61	86
nevyplněno	3	5	0	0
celkem	63	100	71	100

Většina respondentů považuje vůči homosexuálně orientovaným jedincům za nespravedlivé, že po uzavření registrovaného partnerství nemohou adoptovat dítě. Odpovědělo tak 78 % mužů a 86 % žen. Naopak to, že je to správné si myslí 17 % mužů a 14 % žen. 5 % mužů na otázku neodpovědělo.

Otázka č. 28: Hlasoval/a byste pro uzákonění adopce dětí homosexuálními páry v ČR?

Tab. 25: Uzákonění adopce dětí homosexuálními páry v ČR

uzákonění adopce dětí homosexuálními páry v ČR	muži		ženy	
	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
ano, rozhodně souhlasím, aby homosexuální páry měly tuto možnost	35	56	45	63
ne, myslím si, že jediný správný model rodiny je ten tradiční (matka-otec-děti)	28	44	26	37
celkem	63	100	71	100

V případě mužů i žen by více než polovina respondentů hlasovala pro uzákonění práva homosexuálních párů na adopci dítěte. Takto odpovědělo 56 % mužů a 63 % žen. S tímto

nesouhlasí, a za jediný správný model rodiny považuje jen ten tradiční, 44 % dotazovaných mužů a 37 % žen.

5.4 Vyhodnocení hypotéz

První hypotéza se vztahuje k dotazníkové položce č. 28. Ověření proběhlo pomocí testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku.

1H: Existuje signifikantní rozdíl v toleranci mužů a žen k adopci dětí homosexuálními páry.

1H₀: Mezi mírou tolerance u mužů a žen k adopci dětí homosexuálními páry není statisticky signifikantní rozdíl.

1H_A: Ženy jsou k adopci dětí homosexuálními páry statisticky signifikantně více tolerantnější než muži.

Tab. 26: Čtyřpolní tabulka – tolerance vůči adopci dětí homosexuálními páry

	Ano	Ne	Σ
Muži	35 (37,61)	28 (25,39)	63
Ženy	45 (42,39)	26 (28,61)	71
Σ	80	54	134

$$\chi^2 = 0,85$$

stupeň volnosti: $(2-1) * (2-1) = 1$

hladina významnosti: 0,05

$$\chi^2_{(0,05)(1)} = 3,841$$

Po srovnání testového kritéria, které vyšlo 0,85 a kritické hodnoty testového kritéria na hladině významnosti 0,05 při výsledku 3,841 zjišťujeme, že dochází k přijetí nulové hypotézy. Platí tedy, že mezi tolerancí žen a mužů vůči adopci dětí homosexuálními páry není významný statistický rozdíl.

Druhá hypotéza se vztahuje k dotazníkové položce č. 17. Ověření proběhlo pomocí testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku.

2H: Existuje signifikantní rozdíl mezi názory mužů a žen na plnění rodičovských rolí homosexuálními jedinci.

2H₀: Mezi názory mužů a žen k plnění rodičovských rolí homosexuálními rodiči není statisticky signifikantní rozdíl.

2H_A: Ženy mají na plnění rodičovských rolí homosexuálními jedinci statisticky signifikantně více pozitivní názory než muži.

Tab. 27: Čtyřpolní tabulka – názory na plnění rodičovských rolí homosexuálními jedinci

	Ano	Ne	Σ
Muži	46 (47,49)	17 (15,51)	63
Ženy	55 (53,51)	16 (17,49)	71
Σ	101	33	134

$$\chi^2 = 0,36$$

stupeň volnosti: $(2-1) * (2-1) = 1$

hladina významnosti: 0,05

$$\chi^2_{(0,05)}(1) = 3,841$$

Vypočítané testové kritérium 0,36 je menší než tabulková kritická hodnota testového kritéria na hladině významnosti 0,05 při výsledku 3,841. Přijímáme tedy nulovou hypotézu, která říká, že mezi názory mužů a žen na plnění rodičovských rolí homosexuálních jedinců není významný statistický rozdíl.

Třetí hypotéza odpovídá otázce č. 16. Ověření proběhlo pomocí testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku.

3H: Existuje signifikantní rozdíl v toleranci mužů a žen k uzavření registrovaného partnerství homosexuálními páry.

3H₀: Mezi mírou tolerance žen a mužů k uzavření registrovaného partnerství homosexuálními páry není statisticky signifikantní rozdíl.

3H_A: Ženy jsou k uzavření registrovaného partnerství homosexuálními páry statisticky signifikantně více tolerantnější než muži.

Tab. 28: Čtyřpolní tabulka – tolerance vůči registrovanému partnerství

	Ano, spíše ano	Ne, spíše ne	Σ
Muži	50 (48,90)	13 (14,10)	63
Ženy	54 (55,10)	17 (15,90)	71
Σ	104	30	134

$$\chi^2 = 0,17$$

stupeň volnosti: $(2-1) * (2-1) = 1$

hladina významnosti: 0,05

$$\chi^2_{(0,05)(1)} = 3,841$$

Testové kritérium 0,17 je menší než tabulková kritická hodnota testového kritéria počítaného na hladině významnosti 0,05 při výsledku 3,841. Přijímáme nulovou hypotézu, která říká, že mezi názory mezi ženami a muži na uzavření registrovaného partnerství homosexuálních párů není významný statistický rozdíl.

ZÁVĚR

V současné době, kdy stále více lidí přiznává svoji homosexuální orientaci se společnost staví před otázku, zda umožnit homosexuálním párům adopci dětí. Toto téma je velmi diskutované a aktuální. Tato adopce má spoustu příznivců, ale také mnoho odpůrců, kteří argumentují nejčastěji tím, že výchovou homosexuálním párem bude narušen správný vývoj dítěte a dochází k ovlivnění jeho sexuální orientace.

Cílem bakalářské práce bylo zjistit názory obyvatel Pardubického kraje na výchovu a adopci dětí homosexuálními páry. Tento cíl byl splněn. Zjišťování názorů probíhalo pomocí dotazníkového šetření. Snažili jsme se oslovit veřejnost různého věku, vzdělání a také z různých velkých obcí a měst, abychom mohli pozorovat rozdíly a výzkum nebyl zkreslený. Získaná data byla poté vyhodnocena a zpracována do tabulek či grafů. Vyhodnocování hypotéz probíhalo pomocí čtyřpolní tabulky testu nezávislosti chí-kvadrát. Poté bylo rozhodnuto o přijmutí či odmítnutí stanovených hypotéz.

Předpokládali jsme, že budou významné statistické rozdíly v názorech mužů a žen. Výzkum ukázal, že ženy jsou sice v otázce registrovaného partnerství, ale i v otázce výchovy a adopce dětí homosexuálními páry více tolerantnější než muži, ale tyto rozdíly nejsou nijak statisticky významné. Stejný výsledek je i u názorů na plnění rodičovských rolí homosexuálními jedinci. Ani zde není významný statistický rozdíl mezi muži a ženami.

U názorů na ovlivnění sexuální orientace dětí vychovávaných homosexuálními páry z hlediska víry respondentů se ukázalo, že i lidé věřící si ve většině případů myslí, že výchova těmito páry sexuální orientaci dítěte neovlivní. Na rozdíl od nevěřících, u věřících respondentů se neobjevila žádná odpověď, že k ovlivnění sexuální orientace dítěte dochází. Zajímavé je také zjištění, že mnoho respondentů do věku 26 let je v otázce výchovy a adopce dětí homosexuálními páry méně tolerantní než lidé ve věku nad 45 let. Také v otázce svěřeni do péče homosexuálně orientovanému jedinci většina respondentů nedělá rozdíly, a buď by dítě svěřila do péče homosexuálního páru, či rozhodně ne. Ovšem několik respondentů uvádí, že by dítě svěřili pouze lesbickému páru. Pouze dva respondenti spíše důvěřují gay párům.

Z celkového počtu 63 mužů a 71 žen, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření by **56 % mužů** a **63 % žen** hlasovalo pro uzákonění adopce dětí homosexuálními páry v České republice. Toto zjištění považujeme za velmi pozitivní.

I když náš výzkum ukázal poměrně pozitivní vztah veřejnosti k homosexuálům, i přesto se domníváme, že by mělo docházet k větší informovanosti veřejnosti o homosexuálně orientovaných jedincích, protože předsudky ze strany většinové společnosti jsou stále v mnohých případech velkým problémem. A právě tyto předsudky by mohly změnit fakta, která by byla veřejnosti předkládána. K této informovanosti by mělo docházet i v rámci škol, kde by vzdělávání probíhalo například v sexuální výchově či v nějakých přednáškách, které by se zde pořádaly. Mělo by být také vydáváno více publikací, které by se věnovaly nejenom homosexuálům obecně, ale také otázce rodičovství, protože v současné době nemáme tolik aktuálních knih, které by se tomuto tématu věnovaly.

Poměrně příznivé výsledky tohoto výzkumu by také mohly sloužit jako podpora přímo homosexuálním párům k tomu, aby si šli dále za svým cílem, a případně by mohlo dojít ke změně zákona a umožnění těmto párům osvojit si dítě.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ARCHER, Caroline, 2001. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-578-4.
- [2] BLÍŽKOVSKÝ, Bohumír, 1997. *Systémová pedagogika pro studium a tvůrčí praxi: celistvé a otevřené pojetí vzdělávání a výchovy*. Ostrava: Amosium servis. ISBN 80-85498-23-5.
- [3] BRZEK, Antonín a Jaroslava PONDĚLÍČKOVÁ-MAŠLOVÁ, 1992. *Třetí pohlaví*. Praha: Scientia medica. ISBN 80-85526-03-4.
- [4] FANEL, Jiří, 2000. *Gay historie*. Praha: Dauphin. ISBN 80-7272-010-4.
- [5] FIFKOVÁ, Hana et al., 2008. *Transsexualita a jiné poruchy pohlavní identity*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1696-1.
- [6] GAVORA, Peter, 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. ISBN 978-80-7315-185-0.
- [7] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, 2010. *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-686-5.
- [8] CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada publishing. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [9] JANDOUREK, Jan, 2001. *Sociologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-535-0.
- [10] JANOŠOVÁ, Pavlína, 2008. *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2284-9.
- [11] KRAUS, Blahoslav a Věra Poláčková, 2001. *Člověk prostředí výchova*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-004-2.
- [12] MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-006-5.
- [13] MATĚJČEK, Zdeněk et al., 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-304-8.
- [14] MATOUŠEK, Oldřich. 1999. *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-76-1.
- [15] MORUS, 1992. *Světové dějiny sexuality*. Praha: Naše vojsko. ISBN 80-206-0071-X.

- [16] NEDBÁLKOVÁ, Kateřina, 2007. *Láska je láska... když choděj kluci s klukama a holky s holkama*. Brno: GaTe. ISBN 978-80-239-9050-8.
- [17] NEDBÁLKOVÁ, Kateřina, 2011. *Matky kuráže: lesbické rodiny v pozdně moderní společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-041-4.
- [18] POLÁŠKOVÁ, Eva, 2009. *Plánovaná lesbická rodina: klíčové aspekty k přechodu k rodičovství*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5013-6.
- [19] PROCHÁZKA, Ivo, 2002. *Coming out: průvodce obdobím nejistoty, kdy kluci a holky hledají sami sebe*. Brno: STUD. ISBN 80-238-8850-1.
- [20] ŠTĚPÁNKOVÁ, Martina a Pavel ČIŽINSKÝ, 2006. *Registrované partnerství pro začínající*. Brno: STUD. ISBN 80-239-7821-7.
- [21] UZEL, Radim a Miroslav MITLÖHNER, 2007. *Vybrané otázky lidské sexuality*. Hradec Králové: Gaudeamus. ISBN 978-80-7041-609-9.
- [22] VÁGNEROVÁ, Marie, 2005. *Vývojová psychologie I: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0956-8.
- [23] WEISS, Petr, 2010. *Sexuologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2492-8.
- [24] ZEZULOVÁ, Dagmar, 2012. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0065-9.

LEGISLATIVNÍ ZDROJ

- [1] ČESKO. Zákon č. 115 ze dne 26. ledna 2006 o registrovaném partnerství. In: Sběrka zákonů České republiky. ISBN 978-80-7208-962-8.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- [1] NEDBÁLKOVÁ, Kateřina, 2008. Alternativní rodinné modely aneb Rodiny lesbických matek a gay otců. In Stud.cz [online]. 12.04.2008 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z:
http://www.stud.cz/index.php?option=com_rokdownloads&view=file&Itemid=49&id=65
- [2] Co je Stud? *Stud.* [online]. © 1997-2013 [cit. 2013-04-06]. Dostupné z:
<http://www.stud.cz/o-nas/co-jsme.html>

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Názory na homosexualitu	55
Graf 2: Názory na výchovu a rodičovství	60
Graf 3: Ovlivnění sexuální orientace dítěte	62
Graf 4: Rozdíly názorů v adopci lesbickými a gay páry	64

SEZNAM TABULEK

Tab. 1: Pohlaví	45
Tab. 2: Věk	46
Tab. 3: Vzdělání	47
Tab. 4: Víra	48
Tab. 5: Bydliště	48
Tab. 6: Stav	49
Tab. 7: Děti	50
Tab. 8: Homosexualita	51
Tab. 9: Pohled na homosexuály	52
Tab. 10: Změna postoje k homosexuálům	52
Tab. 11: Známý homosexuál	53
Tab. 12: Vztah ke známému homosexuálovi	53
Tab. 13: Názory na homosexualitu	54
Tab. 14: Registrované partnerství	56
Tab. 15. Rodičovská role	57
Tab. 16: Právo na adopci v zákoně	58
Tab. 17: Možnosti rodičovství	59
Tab. 18: Názory na výchovu a rodičovství	59
Tab. 19: Zisk informací	61
Tab. 20: Ovlivnění názorů	61
Tab. 21: Ovlivnění sexuální orientace dítěte	62
Tab. 22: Způsoby ovlivnění sexuální orientace dítěte	63
Tab. 23: Rozdíly názorů na adopci lesbickými a gay páry	63
Tab. 24: Možnost adopce dětí homosexuálně orientovanými jedinci	65
Tab. 25: Uzákonění adopce dětí homosexuálními páry v ČR	65
Tab. 26: Čtyřpolní tabulka – tolerance vůči adopci dětí homosexuálními páry	66
Tab. 27: Čtyřpolní tabulka – názory na plnění rodičovských rolí homosexuálními jedinci	67
Tab. 28: Čtyřpolní tabulka – tolerance vůči registrovanému partnerství	68

SEZNAM PŘÍLOH

PI DOTAZNÍK

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK

Dobrý den,

jmenuji se Michaela Lepková a jsem studentkou 3. ročníku oboru Sociální pedagogika na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně.

Ráda bych Vás poprosila o vyplnění dotazníku, který bude součástí méjí bakalářské práce na téma Názory obyvatel Pardubického kraje na adopci a výchovu dětí homosexuálními páry.

V každé otázce je možné zaznačit pouze jednu odpověď. Pokud budete chtít svoji již zaznačenou odpověď změnit, přeškrtněte ji, a poté vyberte jinou možnost.

Děkuji

Michaela Lepková

1. Jaké je Vaše pohlaví?

- Žena
- Muž

2. Kolik je Vám let?

.....

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- Základní vzdělání
- Střední odborné vzdělání zakončené výučním listem
- Střední vzdělání zakončené maturitní zkouškou

- Vyšší odborné vzdělání (DiS.)
- Vysokoškolské vzdělání (Bc., BcA.)
- Vysokoškolské vzdělání (Mgr.,MgA., MUDr., Ing., MVDr., JUDr., PhDr.,...)

4. Jste věřící?

- Ne, nejsem věřící
- Ano, jsem věřící

5. Jaká je velikost Vašeho bydliště?

- Vesnice do 999 obyvatel
- Obec 1000 až 2000 obyvatel
- Obec 2001 až 5000 obyvatel
- Město 5001 až 20 000 obyvatel
- Město 20 001 až 50 000 obyvatel
- Město 50 001 až 90 000 obyvatel
- Velkoměsto nad 90 001 obyvatel

6. V jaké části České republiky bydlíte?

- Pardubický kraj
- Jiný kraj

7. Jaký je Váš rodinný stav?

- Svobodný / svobodná
- Ženatý / vdaná
- Rozvedený / rozvedená
- Ovdovělý / ovdovělá

8. Máte děti?

- Ano, mám
- Ne, nemám, ale chtěl(a) bych v budoucnu mít
- Ne, nemám, a ani je v budoucnu neplánuji

9. Za koho se považujete z hlediska Vaší sexuální orientace?

- Heterosexuál
- Homosexuál
- Bisexuál

10. Napište slova, která Vás napadnou, když se řekne homosexualita.

.....

.....

.....

11. Jak pohlížíte na homosexuální jedince?

- Přijímám jejich orientaci, jsou to lidé jako každý jiný
- Nevadí mi, ale jejich přítomnost nevyhledávám
- Tento druh sexuální orientace neuznávám

12. Domníváte se, že by něco mohlo změnit Váš postoj k homosexuálním jedincům?

(např. přednáška, média, kontakt s homosexuálně orientovaným jedincem)

- Ano, myslím, že je to možné
- Nevím, nejsem si jistý/á
- Ne, myslím si, že již mám vytvořený pevný názor

13. Znáte někoho s homosexuální orientací?

Ne, nikoho takového neznám

Ano, znám takového člověka

14. Pokud ANO, jaký máte k tomuto člověku vztah?

.....

.....

.....

15. Jak souhlasíte s následujícími výroky? Svoje odpovědi zaznamenejte v tabulce.

(1 - naprosto souhlasím, 2 – souhlasím, 3 – nevím, 4 – nesouhlasím, 5 – naprosto nesouhlasím)

	1 naprosto souhlasím	2 souhlasím	3 nevím	4 nesouhlasím	5 naprosto nesouhlasím
Homosexualita je vrozená					
Homosexualitu lze ovlivnit výchovou					
Homosexualita je nemoc					
Homosexualitu lze léčit					
Homosexualita je úchylka					
Homosexualita je určitý módní trend					

16. Jaké z následujících tvrzení nejlépe vystihuje Váš názor na registrované partnerství?

- Registrované partnerství je určitě správným krokem, schvaluji jeho přijetí
- Registrované partnerství je asi správným krokem, ovšem stále je zde mnoho před-
sudků ze strany okolí
- Registrované partnerství je spíše špatným krokem, je zde hodně negativních dů-
sledků
- Registrované partnerství neschvaluji, nesouhlasím s jeho uzákoněním

17. Myslíte si, že homosexuálně orientovaní jedinci jsou schopni plnit rodičovské role?

- Ano, myslím si, že rodičovské role mohou plnit i homosexuálně orientovaní
jedinci
- Ne, myslím si, že rodičovské role mohou plnit jen heterosexuálně orientovaní
jedinci

**18. Myslíte si, že by v zákoně o registrovaném partnerství mělo být zahrnuto právo na
adopci dětí těmito páry?**

- Ano, rozhodně souhlasím s tím, aby homosexuální páry měly tuto možnost
- Ano, spíše souhlasím s tím, aby homosexuální páry měly tuto možnost
- Ne, spíše nesouhlasím, aby homosexuální páry měly tuto možnost
- Ne, rozhodně nesouhlasím s tím, aby homosexuální páry měly tuto možnost

**19. Znáte některé způsoby, jak se mohou homosexuálně orientovaní jedinci stát
rodiči?**

- Ne, neznám žádný způsob
- Ano, znám tyto způsoby:

.....
.....

20. Jak souhlasíte s následujícími výroky? Svoje odpovědi zaznamenejte v tabulce.

(1 - naprosto souhlasím, 2 – souhlasím, 3 – nevím, 4 – nesouhlasím, 5 – naprosto nesouhlasím)

	1 naprosto souhlasím	2 souhlasím	3 nevím	4 nesouhlasím	5 naprosto nesouhlasím
Nezáleží na sexuální orientaci rodičů, ale na jejich osobnosti					
Výchova homosexuálními rodiči je pro dítě lepší než ústavní výchova					
Naše společnost na adopci dětí homosexuálními páry není připravena					
Homosexuálně orientovaní jedinci nedokážou vytvořit dobré podmínky pro rozvoj dítěte					
Jedinci vychovávaní homosexuálními partnery budou mít také homosexuální orientaci					

21. V současné době je adopce dětí homosexuálními páry hodně diskutovaným tématem. Odkud se o něm nejčastěji dozvídáte informace právě Vy? (vyberte pouze 1 odpověď)

- Televize
- Rádio
- Internet
- Noviny, časopisy
- Škola

22. Jsou Vaše názory na výchovu a adopci dětí homosexuálními páry ovlivněny i tím, co si myslí Vaše okolí?

- Ano, nerad/a mám odlišné názory než moje okolí
- Ano, nemám velký přehled o této problematice, proto si názor utvářím podle názorů a zkušeností, které mají lidé v mém blízkém okolí
- Ne, myslím si, že svoje názory mám převážně vytvořeny dle vlastních získaných informací
- Ne, svoje názory si vždy vytvářím sám bez ohledu na to, co si myslí moje okolí

23. Může podle Vašeho názoru ovlivnit výchova dítěte homosexuálně orientovaným párem jeho sexuální orientaci?

- Ano, myslím si, že děti homosexuálních párů mají tendenci stát se také homosexuály
- Nevím, nedokážu to posoudit
- Ne, myslím si, že sexuální orientace rodičů nemá vliv na sexuální orientaci dítěte

24. Pokud jste odpověděl/a ANO, jakým způsobem je dítě podle Vás ovlivňováno?

.....

.....

.....

25. Liší se u Vás názory na adopci dětí lesbickými páry a gay páry?

- Ano, spíše bych svěřil/a dítě do péče lesbických párů
- Ano, spíše bych svěřil/a dítě do péče gay párů
- Ne, můj názor je v obou případech kladný, souhlasím s adopcí dětí těmito páry
- Ne, můj názor je v obou případech záporný, nesouhlasím s adopcí dětí těmito páry

26. Pokud jste na předešlou otázku odpověděl/a ANO, napište, proč preferujete právě danou možnost.

.....
.....
.....

27. Považujete za správné, že homosexuálně orientovaný jedinec může adoptovat dítě, ale páry, které uzavřely registrované partnerství, tuto možnost nemají?

- Ano, myslím si, že je to správné
- Ne, myslím si, že je to vůči párům, které uzavřely registrované partnerství nespravedlivé

28. Hlasoval/a byste pro uzákonění adopce dětí homosexuálními páry v ČR?

- Ano, rozhodně souhlasím, aby homosexuální páry měly tuto možnost
- Ne, myslím si, že jediný správný model rodiny je ten tradiční (matka-otec- děti)

Na závěr bych Vás poprosila o kontrolu, zda jste u všech otázek zaznamenali svoji odpověď a pokud jste odpověď měnili, jestli je řádně opravená.

Také bych Vám ráda poděkovala za Vaši ochotu a vstřícnost i za Váš čas strávený nad tímto dotazníkem.

S přáním hezkého dne

Michaela Lepková